

Trapulky do Bulky

Zapomenutá karetní hra

OBSAH

1. Úvod	4
2. Úvodní slovo	6
3. Právní trappolový vzor a pražští kartáři	15
4. Plzeňské trapulky	26
5. Nejkrásnější trappolírky - hra J. Ziséra	30
6. Poslední české trapulky	37
7. Trappolu vymyslel Trappolin	39
8. Z historie hry trappola	45

Poděkování patří všem těm, bez jejich pomoci by tato publikace nevznikla:

Západočeskému muzeu v Plzni, p. o.

Národnímu muzeu v Praze

Ústavu národních jazyků a slovníku

Muzeu Vysoký v Brně

Jihočeskému muzeu v Jindřichově Hradci

Vlastivědnému muzeu Dr. J. S. Střelce v Plzni

Soukromým sběratelům v Klubu sběratelů českých karet, s. r. o.

Wien: Spielkartenfabrik F. A. S. K. v. M.

Pani Věře Kubičkové za zapůjčení her a trappolových karet, paní Janě Kubičkové

za poskytnutí fotografií, paní Alžbětě Holkové za poskytnutí fotografií

Panu Dr. Miroslavu Štěpánovi za poskytnutí fotografií

paní Alžbětě Holkové za poskytnutí fotografií

paní Alžbětě Holkové za poskytnutí fotografií

Trapulky do Bulky
Zapomenutá karetní hra
CLUB SBĚRATELŮ HRACÍCH KARET
HRACÍCH KARET
Západočeské muzeum v Plzni

MYCARDS

VYTVOŘTE SI VLASTNÍ KARTY
JIŽ OD 1 HRY

WWW.MYCARDS.CZ

Trapulky do Bulky – Zapomenutá karetní hra

Club sběratelů hracích karet, o. s.
Západočeské muzeum v Plzni, p. o.
2014

Tisk: společnost Hrací karty, s.r.o. 2014

Publikace není určena ke komerčním účelům

Autoři článků jsou uvedeni v jejich záhlaví

ISBN: 978-80-260-5606-5

Najdete nás také na facebooku
www.facebook.com/mycards.cz

OBSAH

1. Úvod	4
2. Tak trochu jiné karty	6
3. Pražský trappolový vzor a pražští kartáři	15
4. Plzeňské trapulky	26
5. Nejkrásnější trapulírky - hra J. Zisera	30
6. Poslední české trapulky	37
7. Trappolu vymyslel Trappolin	39
8. Z historie hry trappola	45

Poděkování patří všem těm, bez jejich pomoci by tato publikace nevznikla:

Západočeskému muzeu v Plzni, p. o.

Národnímu muzeu v Praze

Uměleckoprůmyslovému muzeu v Praze

Muzeu Vysočiny v Jihlavě

Jihočeskému muzeu v Českých Budějovicích

Vlastivědnému muzeu Dr. Hostaše v Klatovech

Soukromým sběratelům z Clubu sběratelů hracích karet, o. s.

Wiener Spielkartenfabrik Ferd. Piatnik & Söhne, Vídeň, Rakousko

Paní Věře Kubíčkové za zapůjčení her z pozůstalosti po Františku Kubíčkově,
zakládajícímu členu Clubu sběratelů hracích karet

Panu Dr. Martinovi Vydrovi za zapůjčení vybraných exponátů

a
společnosti Hrací karty, s.r.o., jejíž péčí byla tato publikace vydána

ÚVOD

Vážení přátelé,

publikace, kterou právně otvíráte je součástí unikátního projektu připraveného Clubem sběratelů hracích karet a Západočeským muzeem v Plzni s názvem Trapulky do Bulky – Zapomenutá karetní hra, díky kterému se české veřejnosti v reprezentativním rozsahu poprvé představí dnes již zapomenutá hra špády neboli trappola.

V českých zemích se pro karetní hry, které se k této hře používaly, vžil krásný název trapulky. Celkem ve čtyřech expozicích jsou vystaveny exponáty dokumentující historii této hry od jejího počátku, který představuje hra z r. 1390 (Fournier), přes české hry od poloviny 17. století do doby, kdy jejich produkce vrcholila (19. století) až do doby kdy u nás výroba špádových karet prokazatelně skončila, tj. do konce II. světové války.

Shromážděny jsou herní sady z celé České republiky, a to jak ze soukromých sbírek členů Clubu sběratelů hracích karet, tak z různých muzejních institucí – Západočeského muzea v Plzni, Národního muzea, Uměleckoprůmyslového muzea, Muzea Vysočiny v Jihlavě, Muzea dr. Hostaše v Klatovech, Jihočeského muzea v Českých Budějovicích a od firmy Wiener Spielkartenfabrik Ferd. Piatnik & Söhne, Vídeň, (Rakousko).

Expozice je doplněna ukázkami dobových předmětů s karetními motivy a pravidly hry.

Zvláštní část je věnována hostitelské organizaci – Západočeskému muzeu v Plzni, z jehož sbírek jsou vystaveny především exponáty plzeňské karetní produkce, jakož karetní hry i jiných než plzeňských výrobců.

Naprostě unikátní je pak soubor historických pramenů a pravidel hry samé, který představuje výsledek několikaletého badatelského snažení dr. Jana Klobošického, který (bohužel ve zkráceném rozsahu) je zde publikován.

Jedním z cílů celého projektu je představit hru, která byla v dobách národního obrození pravděpodobně nejpopulárnější (musíme si uvědomit, že dnes naše národní hra, tedy mariáš, se v této době teprve rodila) a jejíž kořeny sahají do samých počátků hraní karet v Evropě. Ve své době byla bulka tak oblíbená, že pronikla nejen do kramářských písní, ale trappolové karty byly zobrazovány v dobových satirických časopisech, objevovaly se i v rebusech nebo na pohlednicích. I „velké“ umění tento typ karet považuje za standardní, a proto se hráči bulky objevují na obrazech, které jsou často, nejen pro své stáří, ale i pro nespornou výtvarnou hodnotu, ozdobou muzea, které ho vlastní. Bulka se nehrála jen doma, ale především hostincích a restauracích a hráči bulky se sdružovali v různých stolních společnostech a organizacích. V r. 1893 se v Rakovníku dokonce konal Sjezd českých bulkařů, který si vzal za úkol sjednotit výklad pravidel. Akce byla doprovázena turnajem ve hře. O národním charakteru této hry svědčí i fakt, že v rámci sjezdu byly vybírány finanční prostředky, které byly následně poukázány ve prospěch Matice české. Čeští bulkaři podporovali i prodej Alšových národních karet, přičemž výnos z tohoto prodeje byl také určen ve prospěch matiční pokladny.

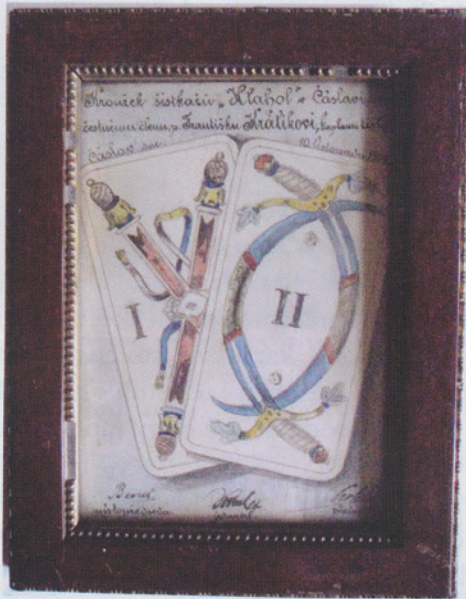
A dále také chceme připomenout skutečnost, že věhlas českých trappolových karet vedl k tomu, že tvář českých karet se stala mezinárodně uznávaným karetním vzorem v mezinárodní klasifikaci typů karetních, stanovený International Playing-Card Society (tzv. pražský trappolový vzor). Paradoxně jsou tedy české trapulírky známější ve světě, než doma. Chceme věřit tomu, že tento nedostatek výstava Trapulky do Bulky alespoň částečně napraví a že krása starého kartářského řemesla osloví i Vás.

Petr Bílý

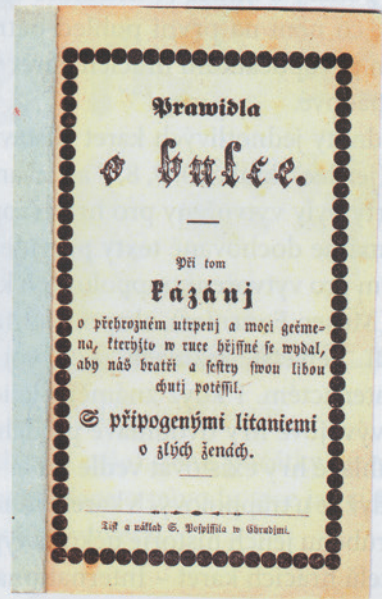
předseda Clubu sběratelů hracích karet, o. s.

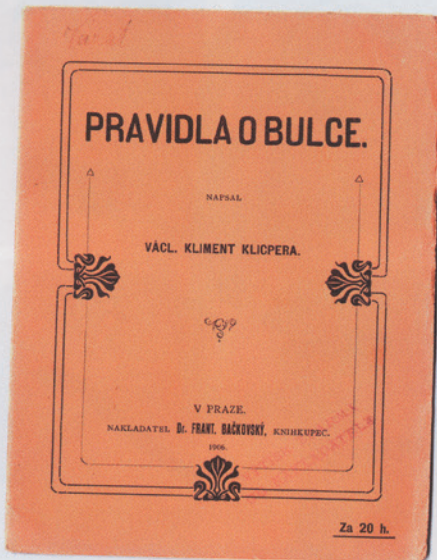
Niccolò dell' Abate (1509 - 1571) Hráči trappoly

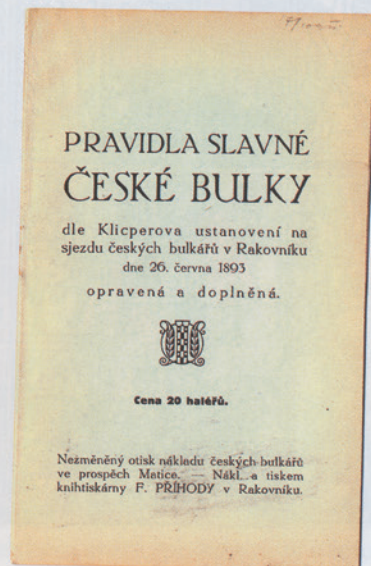
Čestné členství v Kroužku šístkařů,
sbírka dr. Martina Vydry

Pospíšilova pravidla bulky,
soukromá sbírka

Pravidla o bulce od V. V. Klicpery,
soukromá sbírka

Pravidla slavné české bulky ustanovená na sjezdu
v Rakovníku v r. 1893, soukromá sbírka

TAK TROCHU JINÉ KARTY

Petr Bílý

Karetní hry, které se v rámci tohoto projektu představují, jsou pro člověka roku 2014 tak trochu jiné. Většina z nás dobře zná karetní hry používané na mariáš a „žolíky“, na poker, popř. ještě kvarteta nebo Černého Petra. Trappolové karty se liší jednak svým počtem (kompletní hra má 36 listů), ale především symbolikou hracích kamenů. Nejsou zde žaludy, kule, červené a zelené jako u mariášových karet, ani piky, káry, kříže a srdce karet „rummyových“. Namísto nich jsou zde hole, meče, poháry a mince (v literatuře tyto bary označujeme jako latinské, resp. italské). A liší se ještě něčím, co není na první pohled patrné – svým stářím. Herní kameny trappolových karet sahají samým prvopočátkům hracích karet v Evropě, tedy do 14. století. Tyto karty jsou označovány také jako špádové.

Hodnoty jednotlivých karet zůstávají po celou dobu výroby trappolových karet stejné: eso, král, kaval (jezdec), kluk, 10, 9, 8, 7 a 2 zvaná dó nebo lidově „dočka“.

Karty byly vytvořeny pro hru trappola, která je bezpečně doložena v polovině 16. století (z této doby máme dochované texty pravidel této hry), ale je velmi pravděpodobné, že je mnohem starší. Vzorem pro vytvoření trappolových karet mohla být tzv. benátská hra. Jde o nátisk herní sady z roku 1462 (Museo Fournier), ale použití italských hracích kamenů můžeme doložit až k roku 1390.

Svůj největší rozmach a vývoj zaznamenaly trappolové karty ve stoletích osmnáctém a devatenáctém. I když známější jejich variantou jsou karty dvouhlavé, existují i hry jednohlavé, které vývojově hry dvouhlavé předcházejí. V běžné karetní produkci své doby mohou jednohlavé i dvouhlavé hry existovat vedle sebe.

I když se u trappolových karet jedná o velmi konzervativní zpracování karetního obrazu, vyvinulo se v průběhu jejich historie několik typů – vzorů. Jejich klasifikaci provedla mezinárodní organizace sběratelů hracích karet – International Playing-Card Society (dále IPCS).

Tzv. Benátská hra z r. 1462, Museo Fournier

Italské karty z r. 1390, sběratelská kopie Museo Fournier

Nejstarší vzor špádů označuje IPCS jako **raný či slezský vzor**. Jedná se o jednohlavou variantu. Zachováno je několik samostatných karetních listů a neúplných nátisků již z 16. století, kompletní hry jsou až ze 17. století. Mezi tyto hry patří i hra kartáře Augustina Z. (mahlera) z Prahy, uchovávaná ve sbírce United States Playing Card Company v Cincinnati.

Tento vzor byl živý, tzn. že karty tohoto typu se vyráběly a hrálo se s nimi i v průběhu 18. století. Ve své, časem mírně modifikované formě, žije tento vzor ještě ve třicátých letech 20. století v Německu (ačkoli nemá vlastní klasifikaci, můžeme ho charakterizovat jako mladší slezský vzor).

ABOVE: THE FIRST TWO ATOUTS OF A TAROT SERIES
BELOW: THE CAVALIER AND THE TWO OF SWORDS OF A TRAPPOLA PACK MADE IN PRAGUE IN 1664

Agustin Z., rok 1664

„Mladší“ slezský vzor

Dalším vzorem, uváděným IPCS je **vídeňský vzor** (viz ukázka níže). Jeho počátky se mohou bezpečně datovat do poloviny 18. století, i když se objevují i spekulace o původu více jak o 100 let dříve. Vídeňský vzor se vyskytuje jak v jednohlavé, tak i ve dvouhlavé verzi.

Pro nás je pravděpodobně nejzajímavější **pražský trappolový vzor**, který patří mezi nejznámější a pomáhá šířit slávu českých hracích karet po celém sběratelském světě (proto mu je v této publikaci věnována samostatná kapitola). Ve své prvotní formě existoval tento vzor jako jednohlavý, proslulosti však nabyla jeho dvouhlavá forma, etablovaná na počátku 19. století (viz hra Jacoba Wokauna z r. 1808).

Posledním kodifikovaným vzorem špádů je **císařský vzor** 19. století (19th-Century Empire Trappola). V podstatě se jedná o vývojový typ vídeňského vzoru, ovlivněný pražským vzorem.

Běžně se setkáváme s termíny velké a malé trappolové karty. Nejde o rozdíl v počtu karet (jako je tomu např. u vykládacích karet Mlle Lenormand, kde malé karty představuje sada o 36 listech a velká hra se sestává z 52 karet), ale opravdu jen o rozdíl ve velikosti hracích listů, např. u pražského vzoru, kde velké špády mívaly obvykle rozměr 136 × 58 mm a malé špády 106 × 58 mm.

Na závěr je nutno ještě uvést, že někdy se termín trappola, resp. trappolové karty vztahoval i na karty německé o počtu 36 listů, tj. s šestkami.

Podrobnější informace můžete nalézt v článku Jana Kloboučického „Trappola čili špády“, uveřejněného v Ročence Clubu sběratelů hracích karet pro rok 2013, ze kterého jsem čerpal při přípravě tohoto příspěvku.

Jak je zřejmé, trappolové karty byly velmi populární a žádané, proto nemohly chybět v základní nabídce žádného kartářského mistra. To platilo i pro české mistry, jejichž produkci Vám dále představíme. I přes poměrně rozsáhlou domácí výrobu se tzv. „karty vlašské“ do českých zemí dovážely, proto je možné v nálezích karetních her objevit i hry cizí provenience.

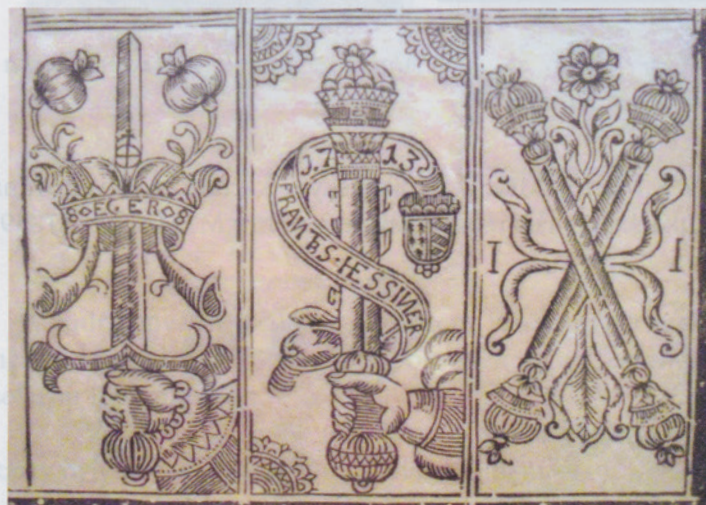
K nejstarším trappolovým hrám patří hra z dílny mistra se signaturou SM, deponovaná v časlavském muzeu, datovaná rokem 1664. Ze stejného roku pochází i již citovaná hra Augustina Z. z Prahy.

Z roku 1713 je nátisk karetní hry od Franze Hessinera z Chebu.

Do 18. století patří i hra pražského kartáře Matyáše Rothmillera z roku 1784.

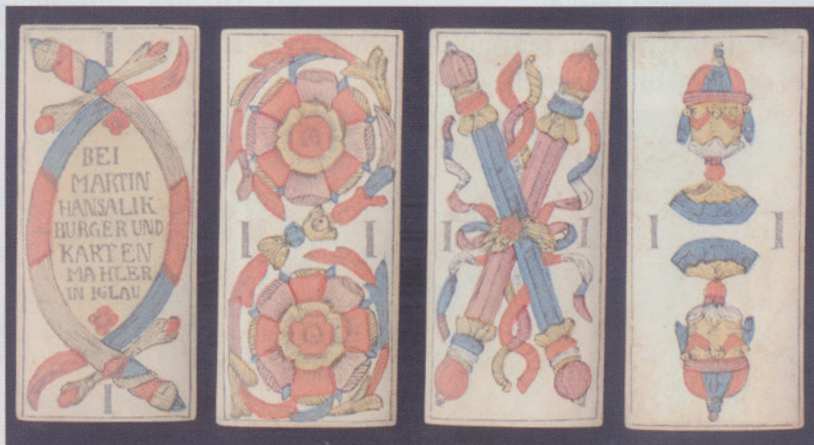

Matyáš Rothmiller, baštonské eso, velký formát, soukromá sbírka

Franz Hessiner, Cheb 1713, soukromá sbírka

Z 18. století mohou pocházet hry z dílny jihlavského mistra Martina Hansalíka (nar. 1775; vzhledem k tomu, že tovaryši končili svoje vyučení obvykle před 20 rokem věku je možné, že jeho raná produkce spadá ještě do 18. století).

Martin Hansalík, Jihlava, Muzeum Vysočiny Jihlava č. JI-23/9/1-36

Pravý rozkvět výroby špádových, ale i ostatních karet, v Čechách nastává ve století devatenáctém. Mimo pražských mistrů, o kterých je pojednáno v kapitole o pražském trappolovém vzoru se výrobou špádových karet zabývají například:

v Českých Budějovicích Karel Wieberzahn a Alois Machaczek:

Karel Weiberzahn,

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích č. N 7323.

Alois Machaczek, soukromá sbírka

ve Žluticích a Bochově Josef Janiczek

v Plzni Adam Gradl, Anton Babiczka a Martin Mischka (plzeňským kartářům je věnována samostatná kapitola této publikace), jako ukázkou přináším baštonské eso ze hry M. Mischky (1859)

J. Janiczek, soukromá sbírka

M. Mischka, soukromá sbírka

v malé obci Rabštejn nad Střelou působil v polovině 19. století hned pět kartářských dílen, jednou z nich byla i manufaktura Gabriela Hoeneho.

Gabriel Hoene, Rabštejn n. Střelou 1843, Národní muzeum Praha č. H2-16.364/1-36

v Prostějově vytvořil špádovou hru Vincent Proksch.

Wincent Proksch, Národní Muzeum Praha č. H2-140.874

V Jndřichově Hradci máme doloženu produkci kartářské rodiny Schoberů, z níž jsou nejnámější nestandardní kombinované trappolové karty, o kterých je v této publikaci pojednáno v souvislosti se hrou Johanna Zisera.

V Českých zemích a na Moravě se však nehrálo pouze s kartami českých výrobců, špádové karty byly i významným importním artiklem.

F. Piatnik, Vídeň, velký formát, soukromá sbírka

C. Titze & Schikay, Vídeň, soukromá sbírka

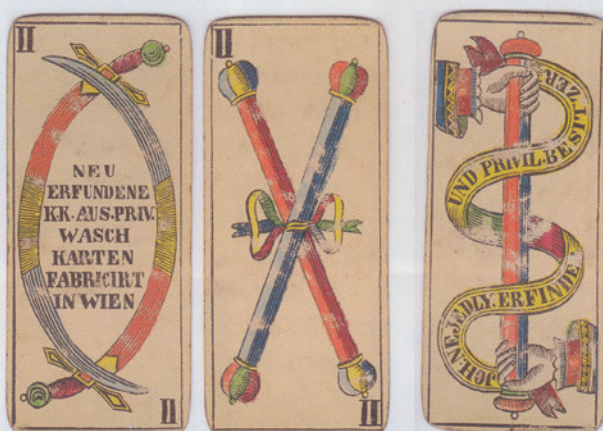
Josef Glanz, Vídeň, velký formát, soukromá sbírka

J. Nejedlý, Vídeň, soukromá sbírka

Saul D. Modiano, Terst, soukromá sbírka

J. Nejedly, Vídeň, velký formát, soukromá sbírka

Ačkoli špádové karty se v převážné většině vyráběly podle shora uvedených zavedených vzorů, existovali výrobci, kteří trh osvěžili netradičními variantami nebo hrami s originálním námětem.

Max. Uffenheimer, Balduino (křižácká) trappola, soukromá sbírka

F. Macchi, nestandardní trapulírky ve stylu pražského vzoru,
 Západočeské muzeum v Plzni č. NMP 17645

PRAŽSKÝ TRAPPOLOVÝ VZOR

Jan Klobušický

Jako špády či trappolu označujeme hrací karty s italskými barvami o 36 listech. Tento typ karet se však v Itálii přestal používat již někdy na přelomu 16. a 17. století a přežíval do první poloviny 20. století jenom na sever od Alp, neboť v Itálii hra trappola zmizela, kdežto v Čechách, kam se dostala snad prostřednictvím jezuitů, zdomácněla. Tzv. vlašské karty se nejprve dovážely v nátiscích z Itálie a místní kartáři je pak kolorovali a rozstříhávali na jednotlivé listy, ale již v 17. století se v Praze objevují špády vyložené domácí proveniencí. Nejdříve se jednalo o špády raného či slezského vzoru. Názvy vzorů doporučuje International Playing-Card Society (IPCS) a termín slezský je navržen proto, že v pruském Slezsku přežíval až do první poloviny 20. století.

V Rakouském císařství však mizí během 18. století a objevují se zde jiné tři vzory. Vídeňský, který vyráběli hlavně rakouští a štyrští kartáři, tzv. císařský vzor 19. století produkovaný v celé monarchii a konečně vzor pražský příznačný zejména pro české kartáře. Všechny tyto barokizované vzory vycházejí ze slezského vzoru, který sám mísí prvky vzoru tridentského a benátského a také vzory malé arkány (benátského) tarotu. Špádské karty pražského vzoru si postupem času získávaly mezi karbaníky hrajícími trappolové hry čím dál větší oblibu a od 80. let 19. století se staly prakticky jediným užívaným vzorem pro celé Rakousko-Uhersko. Má některé motivy společné s vídeňským vzorem, který se objevuje již od poloviny 18. století, ale pražský má od počátku své existence vlastní charakteristiky. Oproti vídeňskému je méně ovlivněn tarotovými vzory malé arkány rakouské a bavorské kartářské tradice, je více závislý na rané slezské trappole.

IPCS uvádí pro pražský vzor tři případy výskytu již v 18. století, z čehož však dva jsou nesprávné. Jako první je uveden pražský kartář Johann Ziser s datací v rozpětí 1740 – 1780. Jeho špády, či jak se tehdy říkalo trapulky, jsou uloženy ve sbírkách Národního muzea v Praze a již zřejmý pohled na tuto krásnou hru ukazuje na nespolehlivost vícera zdrojů, na které se bez bližšího určení odvolává IPCS. Karty rozhodně nejsou dvouhlavé (kdyby tomu tak bylo, jednalo by se snad o světovou premiéru karetní dvouhlavosti), ale jedná se o jednohlavý dobový nestandard téměř nezávislý na předešlých vzorech a bez jakékoli vazby na pražský vzor. Národní muzeum vlastní ještě jednu prakticky totožnou hru od Ferdinanda Schobera, což by mohlo nasvědčovat i na existenci samostatného vzoru, ale spíše se jedná o nestandardní hru, která si získala větší oblibu.

Jako druhý případ údajného výskytu pražského vzoru v 18. století uvádí IPCS trapulky pražského Antona Herbsta z roku 1769. Je to ovšem unáhlené tvrzení vycházející ze zprávy uvedené v Pilsner Reform z 6. března 1872, kde se píše o jakési karetní společnosti, která tehdy hrála se 103 roky starými špády. Ty se nejspíše již nedochovaly a v článku je uveden pouze tento stručný popis karet: „Figury nejsou horší, než u nejnovějších karet trapulek, čtyři kluci tam vypadají sentimentálně, kavalové velmi radostně. Denárový a baštonový král mají arcit' hloupou vizáž, kopový král se zdá být, soudě podle jeho kruté tváře, nějaký tyran. Nejveselejší je špádský král se svým širokým mečem.“ Baštonové eso pak nese následující nápis: „Antoni Herbst zu Stuben in Prag.“ IPCS suverénně tvrdí, že se jedná o karty velkého formátu, ale tato hra je však podle všeho již od dob publikování článku nevěstná, protože se o ní nikdo více nezmínil. Bohužel se ani neuvádí, jestli byly karty dvouhlavé či jednohlavé. Ovšem tak časná dvouhlavost (pro rok 1769) se předpokládat nedá, i když zamlčení pro dobu článku neobvyklé jednohlavosti špádů je poněkud zarážející. I přes stručnost citovaného popisu se dá z jeho dikce usuzovat, že se jednalo spíše o jiné figury než, na jaké byli hráči tehdejší doby běžně zvyklí, a je velmi pravděpodobné, že se jednalo o raný slezský vzor, kde mj. má špádský král široký meč.

Posledním případem, kdy IPCS uvádí výskyt pražského vzoru v 18. století, jsou trapulky, které

vydal Mathias Rothmiller v Praze roku 1784. A pouze tyto lze opravdu přiřadit k pražskému vzoru. Jsou uvedeny i v katalogu výstavy Hrací karty v Praze pořádané od března do září 1989 v Muzeu hlavního města Prahy. Zde jsou pod položkou č. 1 bez jakéhokoliv dalšího určení tři kolorované dřevorytové listy ze soukromé sbírky. Jedná se o baštonské eso a denárovou osmičku a sedmičku ze sbírky zakládajícího člena Clubu sběratelů hracích karet, dnes již zesnulého Františka Kubíčka. Je prakticky nemožné určit, zda hra byla dvouhlavá, protože u špádů se dvouhlavost projevuje pouze u figur a u některých es, ale u baštonského právě ne.

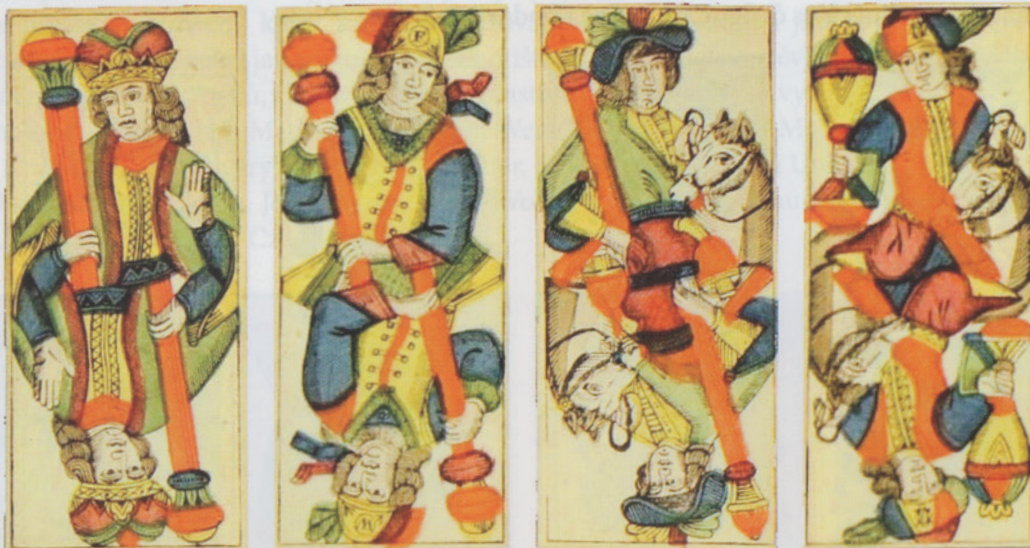
M. Rothmiller, Praha, 1784, soukromá sbírka

Pražský vzor prodělal tři vývojové fáze, podle kterých rozeznáváme jeho **tři základní typy**. Nejstarší jsou **velké jednohlavé špády**. Ty dnes známe pouze jedny ze sbírky Klause Reisingera. Vyrobil je Johann Wagner z Pešti kolem roku 1810.

Johann Wagner, Pešť, cca 1810, baštonský král, kluk a kaval a kopový kluk

Druhou fázi pražského vzoru představují **velké dvouhlavé špády**, které se vyskytují v několika variantách. Vývojově nejstarší má formy téměř shodné jako u Wagnera, známe ji např. od Wenzla Sewery. Většinou jsou tyto karty datovány do doby kolem roku 1850, ale např. písmeno F na kokardě čepice baštonského kluka svědčí, že byly vyrobeny ještě za císaře Ferdinanda. Listy mají rozměr 136×58 mm.

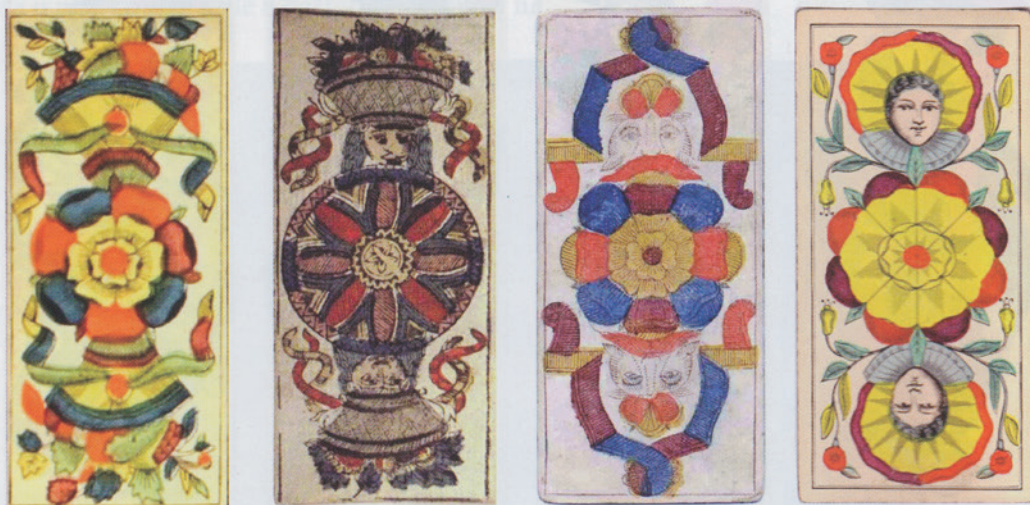
Wenzel Sewera, Praha, cca 1840, baštonský král, kluk a kaval a kopový kluk

Výše zmíněné tři Rothmillerovy karty odpovídají kompletně zachované hře od Karla Weiberzahna z Budějovic, která však již vykazuje jistou progresi od barokního tvarosloví k rokokovému, proto je možné, že tato varianta jakožto vývojově pozdější nikdy neměla jednohlavou verzi. Rothmillerovy špády z roku 1784 by pak byly jedny z prvních karet s pravou dvouhlavostí ve světové kartní produkci. Tvar denárů jako kruhových disků s naznačenými šestilistými rozetami u Rothmillera a u Weiberzahna je však naopak archaičtější než u Sewery, u něhož jsou již plně rozvinuté šestilisté růžičky se střídavě modrými a červenými okvětními lístky. U některých jiných kartářů jsou všechny lístky jen červené v různých odstínech. Za pozornost stojí, že podobný vývoj od kruhových denárů k šestilistým růžím prodělaly o několik století dříve švýcarské karty.

Karl Weiberzahn, (České) Budějovice, cca 1810, baštonský král, kluk a kaval a kopový kluk, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

Podle denárového esa pak lze nejpatrněji rozpoznávat jednotlivé varianty velkých špádů pražského vzoru. Nad a pod velkou růží, která mívá až osm okvětních lístků, se nejprve objevuje motiv košíku naplněného olistěným ovocem, případně je tento košík umístěný na dlouhovlasé hlavě, asi od 30. let 19. století se objevuje hlava Turka a konečně asi od 70. let 19. století dívčí hlava v čepci. Detaily kresby ostatních karet se podle varianty též liší a zkušený sběratel je dokáže rozpoznat i podle jiných es či figur, případně i bodových karet.

Denárová esa od Wenzla Sewery, Karla Weiberzahna, Josepha Gezka a Josepha Glanze, Jihočeské muzeum v Č. Budějovicích a soukromé sbírky

Třetí, poslední, vývojová fáze pražského vzoru jsou malé špády, které mívají rozměr asi 106 × 58 mm, takže mají příhodnější tvar pro míchání a od 80. let 19. století prakticky vytlačily hráčsky méně pohodlné dlouhé karty velkých špádů. Ale tato menší verze se vyskytuje již od 40. let, možná i dříve. I zde by se podle denárového esa daly sledovat verze, a to s mužskou vousatou hlavou a s hlavou ženskou či dívčí, která má pak ještě dvě varianty podle tvaru všech denárů. Buď mají podobu šestilistých růžiček jako u velkých špádů, nebo žlutočervených sluníčků, která se však objevují až ke konci 19. století. Jakýsi přechodný typ představují malé špády od Macchiho, kde šestilisté růže mají žluté středy s vyjádřeným obličejem.

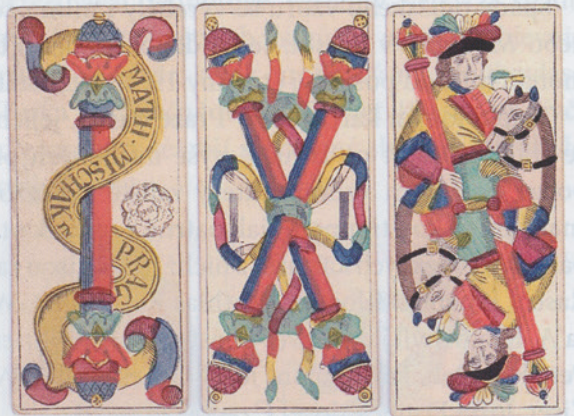
Denárová esa: Carl Titze Shinkay, Jacob Wokaun, Wenzel Sewera, Ferd. Piatnik & Söhne, soukromé sbírky

Špády pražského vzoru se vyráběly i mimo české země, např. Piatnik, Nejedly a Glanz ve Vídni nebo Modiano v Terstu. Je to dáno i tím, že tento vzor trappoly se stal nejoblíbenějším v celé monarchii a od poslední čtvrtiny 19. století ostatní začal vytlačovat až se stal zcela dominantním.

Trappolovým kartám se v Praze dařilo, jejich výrobou se zabýval prakticky každý kartář, který se chtěl prosadit na trhu. Z výše uvedených případů je zřejmé, že pražští kartáři se nazabývali pouze pražským vzorem, který zajisté převažoval, ale produkovali i jiné typy špádových karet (např. císařskou trappolu) jak patrné z ukázek otisklých v tomto příspěvku. Na závěr předkládáme pár jmen pražských kartářů, z nichž mnozí jsou zastoupeni v rámci výstavy Trapulky do Bulky: Wenzl Rasch, Emanuel Klogner, Mathias Rothmiller, Wenzl Swoboda, Franz Macchi, Antonín Kratochvíl (a A. Kratochvíl jako Severy nástupce), Jan Ritter, Filip Fischl, Grafická Unie (pod různými názvy), Petr Horáček, Jan Zeman, Josef Gezek, Jakob Wokaun, Jindřich Wokaun, Matyáš Mischak, Johan Ziser, Josef Daubek, Josef Czappe a mnozí další.

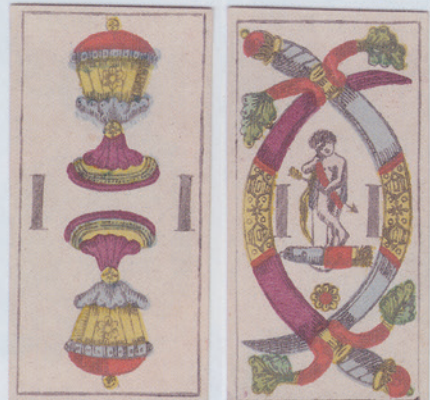
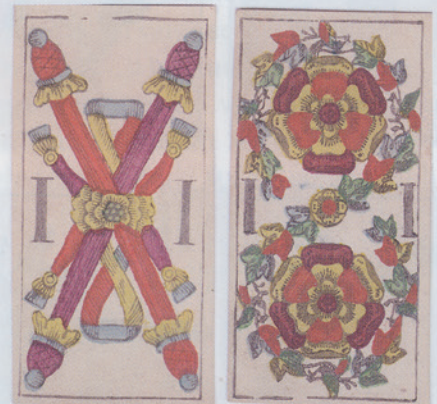

Jan Ritter. Wenzl Rasch, Praha, 1824, Národní museum, č.7019

Franz Macchi, Praha, soukromá sbírka

Mathias Mischak, Praha, soukromá sbírka

Wenzl Swoboda, Praha, soukromá sbírka

Emanuel Klogner, Praha 1880, soukromé sbírky

Jan Ritter, soukromá sbírka

V. Severa/W. Sewera – česká a německá mutace,
soukromá sbírka

J. Czappe Západočeské muzeum v Plzni
č. NMP 40043, J. Zeman, soukromá sbírka

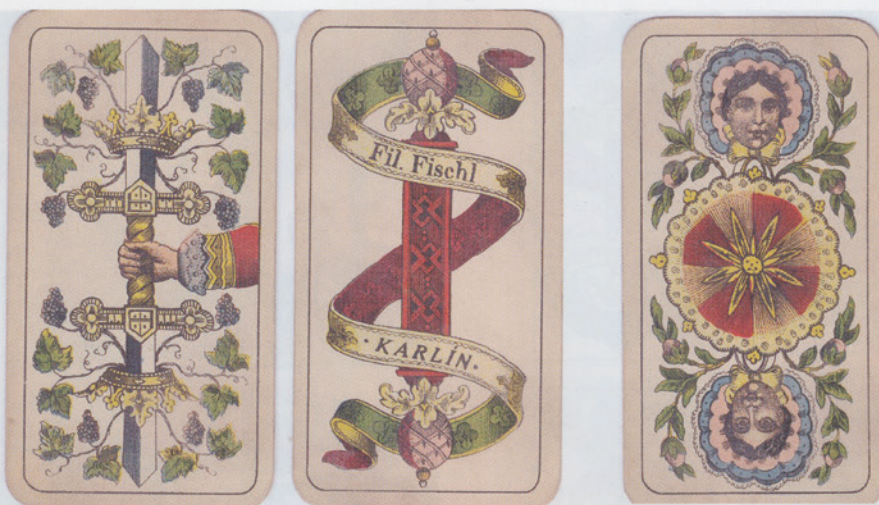
J. Wokaun, Praha, soukromá sbírka

J. Gezek/Ježek, Praha 1828, velký formát, soukromá sbírka

Petr Horáček, Praha, ocelorytina, soukromá sbírka

Filip Fischl, Praha po roce 1910, karty + obal se závěrnou známkou s ročníkem vydání 1900, soukromá sbírka

M. Mischak, Praha 1841, malý formát, UPM Praha č. 30798

Pražský vzor - F. Piatnik, Vídeň cca 1843,
soukromá sbírka

M. Mischak, Praha 1847, velký formát,
UPM Praha č. 30798

Josef Daubek, Praha 1847, UPM Praha č. 30798

Antonín Kratochvíl, Praha, soukromá sbírka

Antonín Kratochvíl jako Severův nástupce, Praha, soukromá sbírka

Naposledy pak malé špády pražského vzoru vydala firma Piatnik ve Vídni jako reprint v Piatnik Edition roku 1995, tato limitovaná edice je však dnes již prakticky nedostupná.

Reprint pražského vzoru, Piatnik 1995, soukromá sbírka

PLZEŇSKÉ TRAPULKY

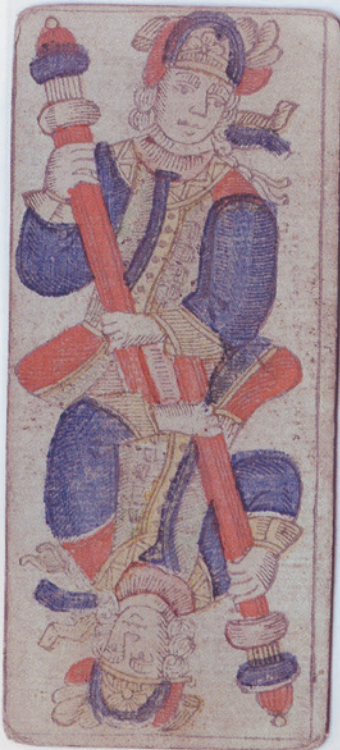
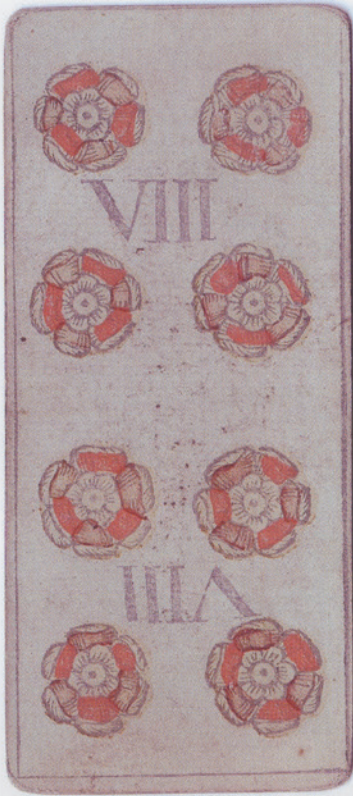
Petr Bílý

Jak již bylo několikrát naznačeno trappolové karty patřily do základní řady her, vydávaných v 19. století prakticky každým výrobcem karet. Po celé toto století hra dominovala nad ostatními hrami. Není proto divu, že trapulky nacházíme i v produkci plzeňských kartářů, kterým je v rámci tohoto projektu věnována samostatná kapitola. Nejstarší z nich pocházejí od **Adama Gradla** (1827). Jeho dílnu přebírá (po jeho smrti) **Antonín Babička/Babiczka**. Z jeho produkce jsou doloženy karty z roku 1841.

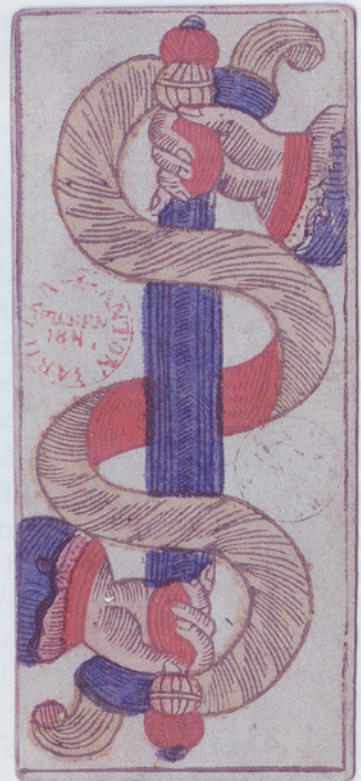
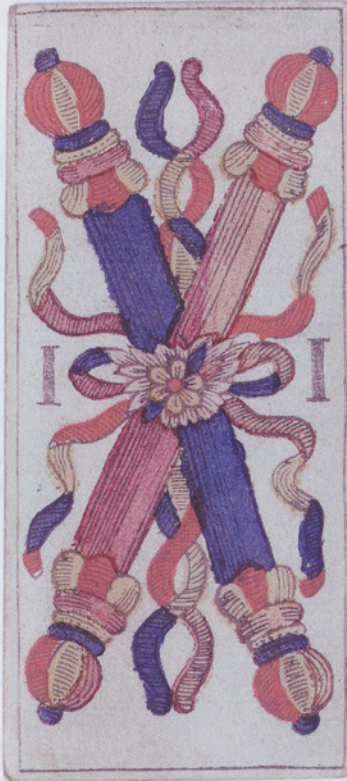
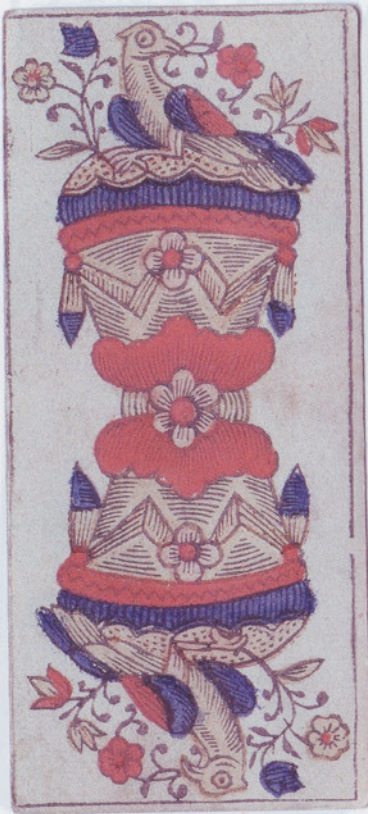
V roce 1850 po jeho smrti přebírá jeho dílnu **Martin Miška/Mischka**. Je to zatím jediný kartářský mistr, o kterém se podařilo zajistit informace o jeho profesní cestě. Narodil se v r. 1819, avšak místo není možné přesně určit. Dobové prameny uvádějí Letky; je otázkou, zda jde o dnešní Letkov u Plzně nebo o plzeňské předměstí Letná. V roce 1832 Miška nastupuje do učení u pražského mistra Josefa Gezka (Ježka). Výuční list zde získává v roce 1837 (je mu v té době 18 let). Jako tovaryš je však veden i u jiného pražského mistra, a to Jana Grabingera/Krapingera. Po vyučení se Miška vrací do Plzně, kde svoji dílnu původně provozuje v domě U Kleislů č.p. 138 a následně stěhuje do domu U Dlouhých č.p. 137. Po jeho smrti v díle těchto mistrů pokračuje **Miška – syn** činný ve Zbrojnické ul.

Na tomto plzeňském případě lze ukázat, jak se karetní mistři mění, ale tiskové desky a nástroje zůstávají. Na první pohled máme v rukou karty od čtyř různých výrobců, ale jejich podstata je stejná. Kromě poslušnosti v předávání dílny bylo v té době běžnou praxí, že i kartáři si desky vzájemně půjčovali, někdy i náměty kopírovali. To sice na jednu stranu ztěžuje identifikaci výrobce (pokud není přímo doložen na příslušné kartě nebo identifikační karta chybí), na druhé straně to přináší sběrateli to správné vědecké vzrušení.

V Plzni jsou doloženi i další kartáři – již v 18. století **Josef Fux** a **Josef Schober** (ten roku 1789 čelí obvinění cechu, že řádně neplatí příspěvky do cechovní pokladny. Schober se bránil, že dávky cechu platit chce, ale nemůže, protože je chudý) a dále **Adam Krall**. Trappolové karty z jejich dílen zde vystaveny nejsou.

Adam Gradl, Plzeň 1827, Západočeské muzeum v Plzni č. NMP 9284

Antonín Babiczka, Plzeň 1841, Západočeské muzeum v Plzni č. L 1165

Martin Mischka, Plzeň, Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech č. 111.855B

**MALÍŘ KARET JOSEF SCHOBER V PLZNI
NA KONCI 18. STOLETÍ.**

20. května 1789 stěžoval si pražský cech malířů karet (»bürgerliche Kartenmachermittel«), jehož prvním předsedou byl Čech Václ. Smíšek a druhým Němec Jan Burgholtzner, u královského gubernia, že městský malíř karet v Plzni Josef Schober nechce se řídití platným řádem malířů karet a platití povinné peněžní příspěvky do cechovní pokladnice, ježž účty se podle nařízení předkládaly prostřednictvím pražského magistrátu královské úředně; dále si stěžoval cech, že prý vyrábí kdos neoprávněný nedaleko Plzně na škodu cechovních příslušníků karty, ač není v malířství karet vyučen. Gubernium vyžádalo si patrně v Plzni vysvětlení u krajského úřadu a vydalo potom 26. června dekret, v němž sděluje pražskému ústředí cechovnímu, že Schober prohlásil, že chce vyhovětí platnému řádu, jakmile si majetkově jen trochu pomůže, neboť dosud prý mu to pro chudobu nebylo možno. Neoprávněný malíř karet v okolí Plzně, jenž prý jest vyučeným sklářem, jest prý mu jinak neznámým, slibuje však, že jej udá, jakmile něco podrobnějšího o něm zví (dekret ve staré spisovně města Prahy). S tím se prozatím pražský cech spokojil. — Malíř karet podobného jména Josef Sobrt žil v té době v Jindřichově Hradci; karty jeho vyvážely prý se hlavně do Vídně, jsouce velice dovedně provedeny (Schreyer, Über Commerz II., 1794, str. 4).

(V Národopisném museu Plzeňska uloženy jsou karty, pocházející od plzeňského výrobce Antonina Babičky. Jsou to tak zvané »trapulky« podlouhlého tvaru s velmi rázovitými a pestře kolorovanými dřevorytinami. Pocházejí (dle kresby) z doby kolem roku 1800 a štočky užíval nepochybně již předchůdce Babičkův, neboť kolek na kartách jest z roku 1841, tedy z doby pozdější. Pozn. red.).

Údaje o plzeňských kartářích, z dobového tisku

M. Mischka, soukromá sbírka

NEJKRÁSNĚJŠÍ TRAPULÍRKY

HRA JOHANNA ZISERA

Petr Bílý

Nejkrásnější českou, a rozhodně raritní i ve světovém měřítku, trappolovou hru představují karty Johanna Zisera. Jméno tohoto kartářského mistra je známé i jiných prepisech – Johann Ciser, Zieser nebo Ziezser; to je zapříčiněno neustáleným pravopisem 18. a 19. století. V tomto příspěvku se držím transkripce Johann Ziser podle nápisu na denárovém králi z této herní sady a originálního prepisu jmen z dobových dokumentů.

Jako jediná špádová hra byly tyto karty popsány i v mezinárodní literatuře, a to nestorem a zakladatelem sběratelství hracích karet v Československu Ing. Zdeňkem Štáhlavským v časopise společnosti International Playing-Card Society (Štáhlavský Z., *Playing Cards Made by Johann Zieser, Prague, The Playing Card, Journal of the International Playing-Card Society*, XXIV./5: 158 – 159, 1996). Z. Štáhlavský však ve zmíněném článku popisuje pouze skutečnost, že J. Ziser přichází z Vídně do Prahy a svoji živnost provozuje na Starém Městě pražském v domě U modrého sloupu, dnes Rytířská ulice č. p. 403 (číslo orientační 16). V roce 1754 nechává křtít svého syna Františka Leopolda a v r. 1796 v Praze ve věku 76 let umírá. Svě údaje čerpá z příspěvku Dr. A. Podlahy „Materiálie ke slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách“, publikovaném v Památkách archeologických č. XXXI-XXXIV. Z tohoto pramene můžeme vyčíst i další skutečnosti, jednak potvrzuje úmrtí J. Zisera (zde psán jako Zieser Josef, malíř karet) v roce 1796 a dále obsahuje záznam o Dominiku Zieserovi z r. 1801 (úmrtí).

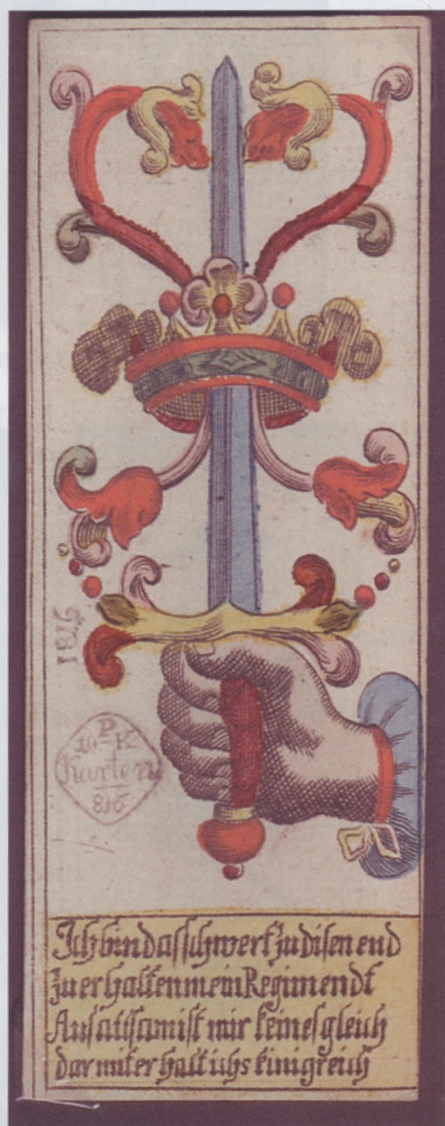
Dalším pátráním v původních pramenech pražského kartářského cechu, které provedl Club sběratelů hracích karet (poděkování patří především V. Šedivému) bylo zjištěno, že v r. 1785 zastával Johann Zieser v rámci vedení tohoto cechu funkci „vrchního staršího“ (funkci, kterou bychom dnes asi označili termínem předseda nebo představený). Není bez zajímavosti, že v téže roce (1785) eviduje pražský cech jak Johanna Ziesera, tak Josefa Ziesera jako dvě různé osoby, může tedy jít o otce a syna. Tomu napovídá i záznam z pražského popisu obyvatelstva z r. 1770, který registruje J. Zisera v Týnské čtvrti č.1 „U zlatého jednorožce“ jako měšťana a malíře karet společně s jeho syny Aug., Jos., Dom. a Václ. Ve stejném roce ve stejném registru je veden Johann Ziezser na adrese Platněřská č. p. 653, v domě „U Mariánského obrazu“ jako měšťan a malíř karet. Ten by mohl být totožný s osobou, která je v cechovních knihách uváděna s dodatkem, že svou profesi provozuje jen okrajově. Zajímavé je, že F. Zuman ve svém díle „Výrobky z papíru“ publikovaném v Časopise společnosti přátel starožitností československých v Praze (z r. 1929, ročník XXXVII) eviduje v r. 1793 Jana Ziesera. Zatím zůstává otázkou, zda jde o dalšího syna Johanna Ziesera nebo o Zumanův omyl v prepisu jmen Jan a Josef. Nicméně protokoly cechu od r. 1786 do r. 1787 uvádějí jako činitele cechu pouze Josefa Ziesera. Počínaje rokem 1788 působí v pražském cechu opět dva Zieserové – Josef a Dominik, a to až do r. 1793. Ještě v roce 1793 získává Wenzl Zieser pozici zástupce představeného cechu. Od konce roku 1794 mizí v zápisech cechu záznamy o Josefu Zieserovi. Dne 5. března 1797 se Wenzl Zieser stává představeným pražského kartářského cechu. Tuto funkci však vykonává pouze do 21. ledna 1798, kdy na toto místo nastupuje Matyáš Rothmiller. V r. 1801 Dominik Zieser umírá a Wenzel Zieser získává zpět pozici zástupce představeného cechu a od r. 1805 se znovu ujímá nejvyšší funkce jako představený cechu, kterou vykonává až do r. 1814. V roce 1815 Wenzel Zieser umírá. Tímto datem mizí stopa kartářské rodiny Zieserů z naší karetní historie. Je zřejmé, že syn František Leopold, kterého ve svém příspěvku uvádí Z. Štáhlavský, se kartářskému řemeslu nevěnoval. Toto je soupis faktů, které se zatím o kartářské rodině Zieserů podařilo dohledat; bude ještě dalším badatelským úkolem doložit případnou migraci dílen v Praze.

Nyní ke kartám samotným. Při přípravě tohoto článku jsme měli k dispozici dvě Ziserovy hry, jednu ze soukromé sbírky a jednu ze sbírek Národního muzea v Praze. Národní muzeum dále zapůjčilo hru tištěnou pravděpodobně ze stejných desek, která však nespátřila světlo světa v Praze, ale v Jindřichově Hradci v dílně Ferdinanda Schobera (není bez zajímavosti, že tato herní sada pochází z pozůstalosti stavitele a mecenáše Josefa Hlávky).

Obě hry jsou si velmi podobné, což může opravňovat názor, že jsou obě realizované ze stejných tiskových matic, ale i tak zde najdeme jisté rozdíly (viz např. klobouk denárového jezdce). O dalších rozdílech si povíme za chvíli. Mimo zmíněných her se ve světových sbírkách popsaných v literatuře nachází ve sbírce British Musea (položka G.290) obdobná hra od Zisera o 78 kartách, představující mix tarotových a trappolových karet s trumfy typu Besancon Tarot a datem 1750 a podobný mix vydal též Stefan Rabčanský v Bratislavě s datem 1754 (viz M. Dummet, J. McLeod „A History of Game Played with Tarot Pack“, 2004).

Hry jsou atypické především kombinací karetního obrazu a textu. Figury představují, kromě králů, vojáky různých hodností. Bodové karty představují žánrové výjevy ze života, i ty nejsou vždy zcela identické, u některých her jsou zrcadlově obrácené (např. kopová osmička, představující rybáře na lovu mořských panen).

K zajímavostem obou her patří i označení výrobce, které není napsáno ve stuze baštonového esa, jak bývalo zvykem, ale je umístěno na esu z kopové řady. I tato karta vykazuje rozdíly. Zatímco pohár u Ziserových karet pevně stojí na dlažbě, pohár Schoberovy hry žádnou oporu nemá, jaksi „visí ve vzduchu“. Zajímavý je i fakt, že označení Schoberových karet je zřejmé a dobře čitelné, Ziserova hra je podle této karty poměrně těžko identifikovatelná; téměř to působí dojmem, že text označující staršího výrobce byl odstraněn a nahrazen méně kvalitním označením dílny J. Zisera. S tímto faktem koresponduje i srovnání další dvojice karet, konkrétně denárového krále – ten nese u Ziserových karet označení J. Ziser, v Schoberově řadě žádné označení výrobce není. Další rozdíl najdeme na denárovém klukovi – Schoberův je zcela bez jakýchkoli dalších označení, ale denárový kluk Zieserových karet má v minci nápis Joseph Simon Forster in Ausburg. Obě hry jsou kolkovány na mečovém esu, Ziserova hra však kolkem z r. 1816. Jde tedy pravděpodobně o dokolkování pozdější, protože poslední z rodu Ziserů/Ziesserů (Wenzl) umírá v roce 1815. Schoberova hra je kolkována jednobarevným černým kolkem bez udání nominální hodnoty, pravděpodobně z období 1762 - 1803. Nelze tedy jednoznačně vyloučit domněnku, že hra vznikla v Augsburgu v dílně Foersterově, odkud byla tisková deska transportována do Čech, kde ji použil pravděpodobně Ferdinand Schober a následně Johann Ziser. Půjčování tiskových matic (popř. jejich kopírování) bylo v té době běžnou praxí. K vytvoření vlastní hry stačilo pouze nahradit jméno dřívějšího uživatele jménem kartáře, který hru uváděl na trh.

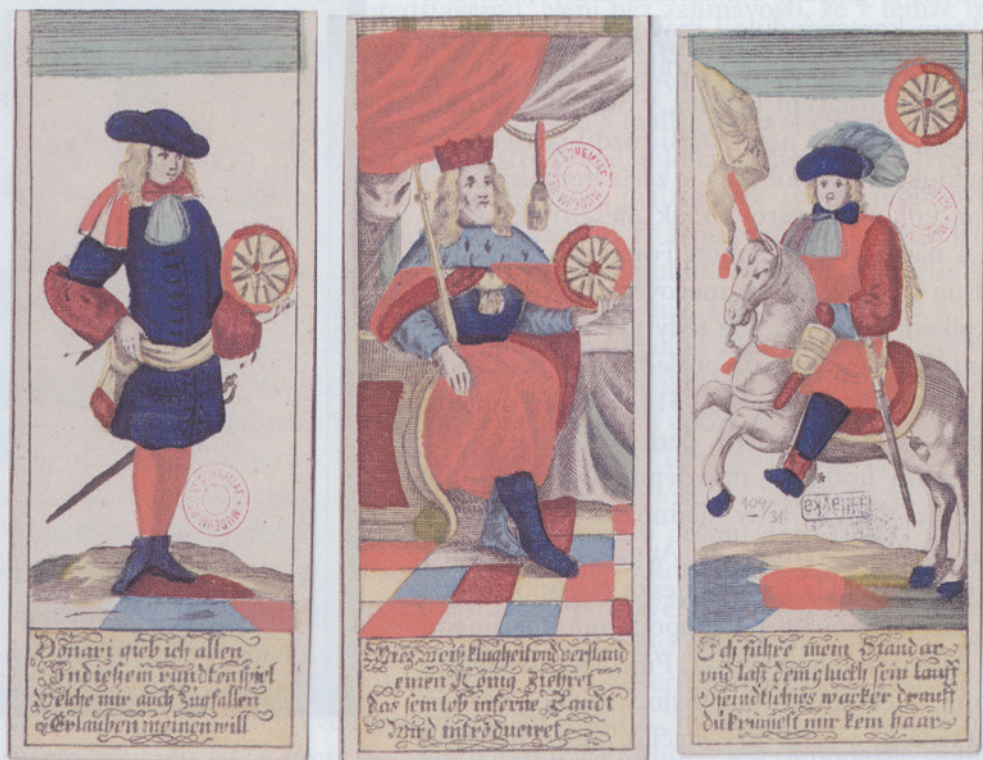

Kolek z r. 1816 na ziserových kartách, soukromá sbírka

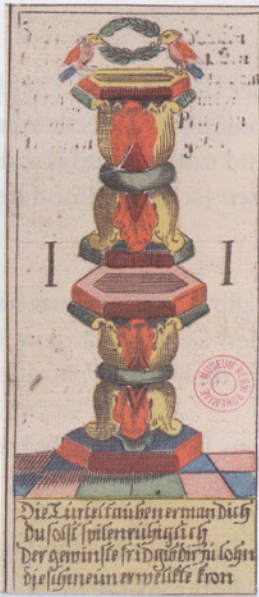
Texty na obou hrách mají barevný podtisk, který je u karet ze Ziserovy dílny zčásti modrý, zčásti žlutý a z části růžový, zatímco u karet Schoberových je jednotný – žlutý. Texty jsou identické, psané německy a mají formu čtyřverší. Formát Ziserovy hry je podle údajů z Národního muzea 143 x 59 mm, Schoberova hra má rozměr 158 x 61 mm. Revers je u Zisera mramorovaný, u Schobera tapetový jemně vzorkovaný ve světle hnědém odstínu.

Johann Ziser, soukromá sbírka

Ferdinand Schober, Národní Muzeum Praha, č. H2-104-29-32

J. Ziser

(oboje Národní Muzeum Praha; H2-16.371/1-36, H2-104.787/13-16)

F. Schober

Dále uvádíme nápisy na jednotlivých kartách, na ukázkou uvádíme překlad tří čtyřverší (za překlad děkujeme PhDr. Janu Merglovi ze Západočeského muzea v Plzni):

1
Die Turteltauben erma[h]n[en] dich
du solst spilen ruhiglich
Der gewinste Frid [Frieden] gib dir zu Lohn
die schen [schönen] Eimer welckte[n] Kron.

2
Du kanst gar wohl trapuliren
den Vater Thanibel tribuliren
hastu kein Geld so prest 's ihm auß
solt[e] er verkauffän[verkaufen] auch sein haß.

3
Der Adler hat ein schrfes gsicht [Gesicht]
der Wein ferbet [färbt] das Angesicht
der Adler sucht allhier sein Nest
drinn hatt ich den Pocal so fest.

4
Ich bin nur resolviert
mein[e] Kopi[e] zu verschenken
dem er gutt trapuliert
stetts meiner zu gedencken

5
Ein edler Voluntier
sich auch darüber wirbet

wie er mit herzen begi[e]rt
vors Vatterland erstirbet.

6
Eines weißen Königs Thron
muß stets sein beslissen [beschließen]
Zu erhalten diße[n] Tronn [Thron]
sambt ein reinen Gewissen.

7
Erweist i[h]r das Herz v: [und] si[e] i[h]m die
Feige
und zwar gut aus der hiner steigen
sie meint das Geld v: [und] ni [nicht] den
Gesellen
und mes[s]t die Lieb[e] mit kurzer Elen[d].

8
Glick [Glück] v: [und] unglück [Unglück] ist
alles gleich
ich hab erfarn [erfahren] v: [und] bin nicht
reih [reich]
Mein Weib war reich an Gelt [Geld] v: [und]
Kint [Kind]
Sie nam [nahm] das Gelt [Geld] ließ mir das
Kindt [Kind].

9
Ich kan[n] nicht als Kerbe mache[n]
v: [und] meine Freier wohl auslachen
dem Freier dem ich nicht bin holt
wünsche [wünsche] das in der Teifelholt
[Teufelhold].

10
Ich bin einwackerer Cavalier
Keiner ist zu vergleichen mir
ich kan[n] fechten mit der Wurst
dabei lesche [lösche] ich meinen Durst.

**Jsem udatný kavalír,
nikdo se mi nemůže rovnat,
se salámem umím šermovat,
přítom hasím svoji žízeň.**

11
Mein Alter ist gester[n] gestorben
heint [heute Abend, heute Nacht] hab[e] ich
ein[en] Iungen [Jungen] erworbe[n]
mit alten Leben ist kein Freidt
mit iungen[jungen] leb[e] ich ohne Leidt
[Leid].

**Mé stáří včera zemřelo,
dnes v noci jsem získal mládí,
se starým žitím není volnosti,
s mládím žiji bez nářku.**

12
Der alte Man[n] di[e]s iunge [junge] Weib
das ers geheirat[et] war im Leidt
Es bli[e]b nicht lang verschwi[e]gen
drum [darum] sorgt er sich umb die Wiegen.

13
Wider einen Feind ich führe
meinen Degen in der Hand
der da meint nich[t] zu lediren [lädieren]
dem bin ich allein basttand [fähig].

14
Mein C[o]urage in dem Feld
laß ich dapfer [tapfer] sehen
Schau zu wer den Si[e]ger helt [hält]
der wird wohl bestehen.

15
Ich eifere ieder [jeder] Zeidt [Zeit]
vor dreüe [treue] V[U]nderthanen
damit ich Land unt[d] Leitd [Leidd]
kan[n] schitzen [schützen] und belohnen.

16
Die Weld[t] gib dir was sie nur hat
ia [ja] auch den Galgen mit dem Radt [Rad]
die Kirch[e] dich gott zu di[e]nen anheld
[anhält]
das Wirthshaus [Wirtshaus] beim Leben erhelt
[erhält].

17
Der Minsch so durch die Aug[e]n fer[n] fiert
[führt]
den Leib v: [und] Sel [Seele] gar oft uerliehrt
[verliert]
durchs Finster der Aug[e]n steigt der Todt
[Tod]
und bringt dise [diese] in grose [große] Noth
[Not].

18
Du ehrlicher Man zu [nar] lauff
und si[e]he was sich hier verkauff[t]
Schwefel Hetzel und Pfif[f]erling
meine Wahr ist nicht gering.

19
Vor allen wirf ich aus das do
stich mich ia [ja] keiner O Ho
schreib dein Spil [Spiel] zu v: [und] fünffzig
du hasts gewinnen sei sustig [sonstig].

20
Der Nar[r] schlamodirt Tag v: [und] Nacht
der Se[e]neheit gar nicht betracht
O wievi[e]l seint di[e]sem Nar[re]n gleich
betrachten nicht das Him[m]elreich.

21
Mein Hautb [Haupt] geziert mit der Kron[e]
Linie den ist solche zum Lohn
den besen [bösen] ich einSchwerdt zeig[']
den guten aber den Palmzweig.

22

Donari gib ich allen
in di[e]sem rundten Spihl [Spiel]
Welche mir auch zu g[e]fallen
Erlauben meinen Wihl.

23

Wy [Wie] Weis [Weißheit] Klugheit und
Verstand
einen König ziehret
das sein Lob interne Landt
wird int[r]oduciret.

24

Ich fihre [führe] mein Standar[d]
und laß dem Glick [Glück] sein Lauff
O Feind schlies[s] Wackher drauff
du krimest [krümmst] mir kein Haar.

25

Du mein Gesel [Geselle] hast weit gefelt
[gefehlt]
zu erhalten dis [dies] schene [schöne] Feldt
der Jungfrau [Jungfrau] Wort ist spitzig
dich zu uerkleinern [verkleinern] ist sie wizig
[witzig]

26

Ich bin das Schwert zu disen [diesen] End
zu erhalten mein Regiment [Regiment]
Ausattsam [Aussatzung] ist mir keines gleich
damit erhalt ichs Kinigreich [Königreich]

27

Der Lab dut dem Megtlein [Mägdlein] Sissall
[Schlüssel]
sie setzt [setzt] im [ihm] aber ein Maußfall
er weis [weiß] nicht waß [was] sie ist gesint
[gesinnt]
bringt den Lapen ins Labyrent.

28

Mein Megtlein [Mägdlein] gib ach auf dich
sei nicht so plumb als düncke dich
gib acht auf deinen Kranz
das du nit [nicht] uersihest [versiehst] die
Schanz

29

Wilstu wisen [wissen] wer ich binn [bin]
Eün [ein] gefreier Hirt ich binn [bin]
winsche [wünsche] mir ein Scheffelein
[Schöffelein]
mit ihr zu leben in Todt [Tod] hinein.

30

Ich las heren [hören] meiner Flete [Flöte] Klang
here [höre] darbei das Vögelgesang
here [höre] die Wäser [Wässer] v: [und] Beche
[Bäche] brausen
undt tue die Flehe täglich zausen.

31

Ich bin ein Junger Herr
Bastonic Cavalier
Ein ieder mich verehr
In meinem esse hier

32

Ein beherzter Comendant
das Volck zu regiren
muß in allem Vigilant
ins Feld wissen zu führen

33

Eines Königs Dapferkeit [Tapferkeit]
sanfft uns milder Gitte
züehret [ziert] dißen Thron alzeit
vor der Feünde [Feinde] müete.

34

Sehen ist der klang der geigklang
schenist [schönste] der klang der Harpfaklang
Schenr [schöner] ist der edle Laudenklang
iber [über] alle de schenste [schönste] silber
Klang

**Krásný zvuk je zvuk houslí,
krásnější zvuk je zvuk harfy
ještě krásnější je ušlechtilý zvuk loutny
nade všechny je krásný zvuk stříbra**

35

O Jungfrau meint du wisst fischen
nach deiner Meinung einer wisch[e]n
Das was[s]er duro durch ist trieb
wo ein Ancker sein sol da ist ein dieb.

Durl loz ich kan brat spilen
die Zwirns Fäd[e]n wisens fihlen [fühlen]
wievil Fäd[e]n sind zersprungen
weil nur einer ist gelungen.

Nápad vytvořit netradiční karty špádového typu, které by kombinovaly herní obraz s textem je však staršího data, předobrazem nebo vzorem pro vytvoření takovéto kombinované hry by mohly být karty německého kartáře George Minnera z Německa, datované do poloviny 17. století (tedy o 100 let dříve).

Karty z dílny George Minnera, Německo, polovina 17. století

POSLEDNÍ ČESKÉ TRAPULKY

Jan Klobušický / Petr Bílý

Je jisté, že v průběhu trvání první republiky hraní s trappolovými kartami postupně utichá – hry ke kterým jsou špádové karty určeny jako je bulka, sable (hundertspiel), sekaná a maxl se v českých hospodách přestaly hrát. Hráči těchto her, spolu s dardaři a tarokáři, byli odpůrci tehdy nově zavedené (od roku 1927) obecní dávky z karetní hry ve veřejných místnostech. Ani po druhé světové válce se tradice již nevzkísila a trappola u nás mizí definitivně.

Otázka, před kterou sběratelé karet stojí, zní: Které byly poslední české trapulky? Poměrně standardně se na ni odpovídá, že poslední českou hrou jsou trappolové karty vydané Grafickou Unii. Je tomu opravdu tak?

V Československé republice od r. 1918 (následně v Protektorátu Čechy a Morava) v této době trh s kartami prakticky ovládá už jen málo firem – dováží se karty z Itálie od S. D. Modiana a z Vídně od Piatnika. Ty však jsou jakožto zahraniční produkce mimo tuto otázku. Z domácích výrobců tedy zůstávají ve hře dvě firmy – Grafická Unie a firma Piatnik-Ritter. Je jisté, že poslední českými trappolovými kartami byly špády pražského vzoru, provedené ocelorytinou, v té době však již zakonzervovaného vzoru, užívaného jak Piatnikem, tak Unii.

Z dobových katalogů se podařilo zjistit, v kterém období měly obě tyto firmy trappolové karty ve své nabídce. Bohužel není možné zajistit veškeré nabídkové katalogy z první republiky, a tak musíme vycházet z údajů, které máme k dispozici:

1/ Katalog Grafické Unie nabízí „trapulírové“ karty v roce 1925.

2/ U firmy Ferdinand Piatnik Synové, Ritter a spol. se špády naposledy objevují v nabídce na reklamě na zadní straně obálky sešitku Pravidla karetní hry Taroky, který vydal nákladem vlastním AUMA v roce 1934 a podruhé 1941.

3/ Tatáž firma nabízí „Velmi jemné pražské špády“ v katalogu v r. 1934. Zajímavé je, že v témže katalogu jsou v nabídce i karty označované jako „mečové“ (položka 93). Hra má 36 listů o rozměru 106 x 58 mm, což odpovídá malému formátu trappolových karet pražského vzoru.

Základním kritériem pro určení nejstarších českých trapulírek bylo zatím vždy jen kolkování z roku 1944. To však bylo nejspíše dodatečné, provedené na starých skladových zásobách, když v době protektorátu mohlo mít takovéto opomenutí nedozírné následky.

Na položenou otázku nejde stále dát jednoznačnou odpověď, ale ve světle shora uvedených faktů je zřejmé, že kandidatury na poslední výrobce pražského trappolového vzoru jsou v současnosti více než vyrovnané, dokonce spíše blíže k firmě Piatnik-Ritter

RŮZNÉ						
Kolkovné Kč 120,- za tuc.						
15	Pražské, 20listové	20	12	10	6·2	54 —
21	Trapulírové špády	36	8	10·5	6	114 —
32	Vykládací v 5 řečech (ne- podléhají kolku)	32	19	8	25 5·25	72 —

CENY BEZ KOLKOVNÉHO

Trapulírky se v Grafické Unii vyráběly ještě v r. 1925 (Ceník Grafické Unie z r. 1925)

Piatnik-Ritter

Grafická Unie

CENÍK KARET

KU HRANÍ,

TOVÁRNA
PRAHA XII.
LUCEMBURSKÁ 7.

Ceník karet fy Piatnik-Ritter z r. 1934

Čís.	Druh	Velikost v mm		Cena za ložet bez kolku	
		výška	šířka		Kč
Nelakované (nemycí)					
Taroky, 54 listů.					
<i>Ceny bez kolkovného a bez daně z obrátu.</i>					
<i>(Kolek pro tento druh karet Kč 190,- za ložet.)</i>					
34	Velmi jemné kasinové, rub blesk.	112	63	200	—
35	" " " " orn.	112	63	190	—
36	" " " " - čtver.	112	63	200	—
103	" " lázeňské " "	122	71	240	—
165	Nejemnější kasinové, rub dvoubarevný ornamentální	112	63	220	—
Různé.					
<i>Ceny bez kolkovného a bez daně z obrátu.</i>					
<i>(Kolek pro tyto druhy karet Kč 190,- za ložet.)</i>					
55	Vyhládkání Lenormand s návodem, 36 listů, rub ornament.	90	57	160	—
74	Velmi jemné pražské špády, 36 listů, rub čtverečkový	111	60	130	—
173	Quittli, 24 listů, rub ornament.	90	57	60	—
174	Zifferin, 24 listů, rub čtverečkový	118	60	70	—
<i>Ferd. Piatnika synové, Ritter a spol.</i>					

TRAPPOLU VYMYSL EL TRAPOLIN

Jan Klobušický

Dosud byl původ hry zahalen tajemstvím, přičemž leckterý taškář pod rouškou anonymity s náramnou nestydatostí se odvažoval jako historická fakta předkládat bohapusté výmysly. I její jméno bylo vykládáno falešně, a to již nějakých čtyřicet let po smrti jejího hrdinného a veleučeného autora, po němž právě své jméno má. Ano můžeme směle říci, že badatelskou činností Clubu sběratelů hracích karet byla rozluštěna pradávna záhada a dnes již můžeme svědomitě prohlásit: Trappolu vymyslel Trapolin.

Provokativní název tohoto úvodu k přiloženým prepisům starých pravidel a uvedená vstupní slova znějí poněkud pitoreskně, ale s jistou dávkou historické konjektury je můžeme brát vážně. A bude-li mít laskavý čtenář dost trpělivosti, dočte se i tom, kdo byl Trapolin, na kterého zatím ani sběratelé a badatelé slavné IPCS zatím nepřišli. Nejdřív tedy skokem o těch výmyslech. Jistý redaktor Národních listů, jemuž učiněna výše narážka, publikoval pod novinářskou zkratkou „a“ dne 19. března 1882 Feuilleton, v němž mj. uvádí:

Hra jest česká, toliko karty mají původ svůj v Itálii a sice v Janově. Bylo to v roce 1339, kdy z Janova vypuzeny byly poslední zbytky Guelfů a Ghibellinův a kdy držitelem stal se hrdý Simeon Boccanegro. Přivržencům Boccanegrovým podařilo se v jedné z posledních šarvátek zajmouti nejzuřivějšího nepřítele nového pořádku a nejfanatičtějšího Guelfa, Orlanda Ruggiho, kterýco přemožený nepřítel vlasti měl dle tehdejšího obyčeje zhynouti na popravišti. Byv předveden před dožete zvolal: „Neštěstí naše, že spoléhali jsme příliš na denáry a ne, jak jsme měli, na špády. Zapomněli jsme na pokály a tím stalo se, že dostaly se na vrch baštony.“ — „Co znamená ta řeč,“ tázal se dože. „Daruj mi život a zasvětim tě v ono tajemství.“ — „Budiž. Vypravuj tedy.“ — „Hráli jsme o osud Janova v karty. Špády jsme byli my, s pádnými našimi meči. Denáry znamenaly ošemetného Carrary, jenž peníze chtěl zdrtit odboj váš. Vy jste byli baštony a opilý Caduzzi, jemuž velení našich vojů svěřeno, naznačen ve hře pokály. Denáry přemohly všechno a my vrhli se následkem toho v náruč Carraryho. Jak jsme pochodili, víte!“ Dožeti se hra zalíbila i vyzval Ruggiho, aby byl mu v ní učitelem. Týž nedal se pobízeti i stalo se, že ještě téhož dne udílel dože Rudiggimu první šestadvacítku. Do Čech přineseny byly špády italskými mnichy.

Vypadá to, jakoby skromný redaktor pečlivě probádal zaprášené italské archívy a tak oživil nějakou zapomenutou historii. Avšak není tomu tak. Kromě Boccanegry jsou další postavy onoho pozoruhodného příběhu známy jen odsud. Ani Verdiho opera Simon Boccanegra, jejíž obnovená premiéra byla uvedena asi rok před otištěním zmíněného fejetonu, neuvádí postavy takových jmen. To jen fantazie pana redaktora pracovala na plné obrátky. Než se totiž trappola začala skutečně hrát, uběhlo od bájného roku 1339 více než jedno a půl století.

Nejstarší známý záznam o trappole pochází ze dne 8. srpna 1495. Je to zmínka v jednom z dopisů, které poslal z vesničky Casalgiate ležící nějakých 60 km na západ od Milána italský kněz a právník Floriano Dolfo mantovskému markraběti Františku II. Gonzagovi. Popisuje aktuální vojensko-politickou situaci a její představitelé pomocí metafory o hrách: „el Papa ha giogato a la civeta et Piero de Medici a la trapola, el Duca a brusare“. („Papež si hrál na sovu, Piero de Medici trappolu, vévoda s pálením.“) Jednalo se o vojenskou kampaň francouzského krále Karla VIII. do Itálie kvůli neapolskému dědictví. Papež Alexandr VI. moudře jako sova diplomatickým jednáním získal

Neapolské království pro aragonského krále, s jehož dcerou oženil svého syna. Nešťastný kníže Piero II. de Medici byl na útěku před francouzskými vojsky, které na něj poštal vzbouřenecký Savonarola a pak mu ani neumožnil návrat do Florencie. Jeho situace byla přirovnána k hráči obtížné trappoly, která vyžaduje od hráče důvtipný odhad síly protihráče a dobrou volbu strategie. Konečně vévoda Lodovico il Moro se nejdříve spojil s Karlem VIII., ale pak proti němu vedl vlastní kampaň. Tuto zradu Florian Dolfo předem správně odhadl jako nebezpečnou hru s ohněm. V roce 1499 vtrhla armáda Ludvíka XII. do Milána a následujícího roku byl Sforza v boji s Francouzi zajat a uvězněn.

Další zmínka o trappole je pouze o šest let mladší. Statuta magnificae communitatis Regii uvádějí ve III. knize na str. 173 k roku 1501 „Chartas ad ludendum ... five triumphos aut trapollinos“. Píše se tedy o kartách ke hraní ... buď trumfových, nebo trapolinových. Je zřejmé, že vedle tarotu, příp. jiných karetních sad, byla již jednoznačně vyčleněna a ustálena hra, která je zde, a to jedinkrát v celé historii, dokonce nazvána jménem jejího autora. Trappola zatím nejspíše nepřekročila severoitalský region, neboť ve známém seznamu 216 různých her uvedených ve 22. kapitole Gargantuy od Françoise Rabelaise z roku 1534 se nenachází.

Nyní se již dostáváme k našim přílohám. Uklidni se, milý čtenáři, na tajemného Trapolina ještě dojde. Jako první předkládáme vůbec první popis trappoly, jenž se vztahuje k roku 1524. Jeho autorem je učený Geronimo Cardano, jehož hřídel či vzorce pro výpočet kubických rovnic zná snad každý. Trappole se zvláště podrobně se věnoval ve své Liber De ludo Aleæ, kterou však vydal až o čtyřicet let později v roce 1564. Nicméně vysloveně uvádí, že příležitost oné hry se mu naskytla, když přesídlil z Padovy do městečka Sacco, což bylo v roce 1524. Není jisté, zda to bylo Saccolongo nebo Piove di Sacco, ale to druhé je pravděpodobnější, což se dá usoudit z toho, že Piove se nachází v benátském regionu a Cardano hned úvodem nazývá trappolu benátskou hrou. Naše ukázka je z přetisku Lyonského vydání z roku 1663.

I pokud tou dobou nebyla hra ještě importována do Francie, je pravděpodobné, že se hrála i s kartami označenými tzv. francouzskými barvami. Cardano totiž kartu mezi králem a klukem vysloveně nazývá královna neboli kaval, což nasvědčuje, že upřednostňoval terminologii, na kterou byl zvyklý ze svého rodiště, a že už počátkem 16. století musely být karty francouzských barev, tj. s královnami, v Lombardii obvyklé. Snad již odtud pochází zvyk nazývat trappolou jakoukoliv hru o šestařiceti kartách. Další zajímavým údajem Cardanovy zprávy je skutečnost, že esa nazývá lunetami. Pokud je známo, zatím nikdo důvod toho názvu neobjasnil, přitom je však evidentní, že se jedná o koruptelu z italského l'unita.

Neobvyklé svědectví o trappole máme v benátském vydání Le sorti intitolate giardino di pensieri z roku 1540. To v přílohách neuvádíme, pojednáme tedy o něm poněkud obsírněji zde. Jednak je to vůbec jedna z prvních knih o vykládání karet, za druhé ke kartomancii používá právě trappolu a konečně naznačuje, že v této době to již byla všeobecně známá hra. Kniha krom dvou stran předmluvy a dvou tabulek s otázkami pak už obsahuje pouze 206 vykládacích tabulek. Svou předmluvu autor Francesco Marcolino začíná slovy: „*Volendo io ingeniofi lettori piu breuemente, che io posso, dichiararui il modo; col quale v'habbate a feruire di questa mia piaceuole inuentione; dico, che prima è dibifogno, che habbate in mano vn paio di carte : aliequai è neccessario leuar via i sei punti, i cinque, i quarto, et i tre; di maniera, che esse carte rimangano al numero di trentasei, come si suol fare al giuco di Trappola. Dipoi fa di misterio, che trouiate la Tauola d'i Quefiti...*“ (Chci, nadaný čtenáři, co nejstručněji, nakolik můžu, objasnit způsob, ve kterém si posloužíš tímto mým rozkošným vynálezem, pravím, že nejprve je potřeba, abys měl v ruce jeden pár karet; některé je nutné vyjmout pryč; šest bodů, pět, čtyři, a tři; způsobem, že zbudou karty zbývajícího počtu třicet šest, jak se obvykle připraví hra Trappola. Poté se udělá tajemství, které vyhledáš v tabulce otázek.)

Takže k této kartomancii jsou potřeba dva balíčky trapolových karet, které jsou smíchány dohromady a vždy se vykládají dvě karty. Např. člověk, který chce vědět, kolikrát bude ženat, si vyhledá v úvodních dvou tabulkách otázku: „Kolik manželek muži dáno bude, jdi k Potrestání a vylož dvě karty.“ Pak si nalistuje tabulky 45 a 46 s ústřední postavou Potrestání a v nich věštbu

si najde podle kombinace, která mu vyšla. Proč si Marcolino vybral k věštění právě dva trappolové balíčky je otázka, když naznačuje, že přes svou rozšířenost se hra připravovala vybíráním karet a kartáři ji patrně jako takovou ještě nenabízeli. Snad šlo jen o praktické zmenšení počtu karet kvůli snížení počtu možných kombinací. V každém případě jeho dílo napomáhalo k rozšiřování alespoň povědomosti o existenci trappoly. Zajímavé je, že zde asi poprvé uvádí trappola s dvěma p.

Od čtyřicátých let 16. století se již objevuje více zmínek o trappole, ale většinou jsou to jen bezobsažná sdělení o její existenci. Velmi přínosný je však dopis, který šlechtickému studentovi Federicovi Granvellemu napsal Agostino Valier, pozdější kardinál sv. Římské Církve, který se narodil dne 7. dubna 1531, byl již od šestnácti let učitelem na univerzitě v Padově. Dopis není datován, ale vyplývá z něj, že jej psal, když měl prázdniny. Musel být tedy napsán někdy v letech 1547 – 1555. Je uložen ve sbírce rukopisů muzea Correr v Benátkách. Dopis publikoval Lucia Nadin Bassani nejprve v časopise IPCS (č. 3, roč. 1994) a později i v monografii *Carte da gioco e letteratura tra Quattrocento e Ottocento*, 1997. Jistě již jsi netrpělivý, milý čtenáři, v očekávání Trapolina, ale vydrž, již se k němu blížíme.

De ludo Aleæ Liber. 271

tum ut gemina puncta bis, cum seors vinci non contingat, atque talia huiusmodi: videamus tum etiam declinationem, inde per sepe mutationem, tum verò, & omnia quedam magnæ calamitatis, aut felicitatis, quemadmodum & cæterorum, tum verò id statuendum consuerim esse aliquid, licet causam nesciamus, quò partes coherant. Velut, quòd ditari debeas, aut spoliari: tum maximè cum ex his, aliquid maius sequitur, ut ille, qui è ludo discedens, amissa omni pecunia, pugione imaginem beate Virginis vulneravit. Unde deprehensus à Iudicibus, damnatus est pena suspendij. Quomodo autem causa illa felicitatis, seu astorum concursus sit, seu factum, & ordo aliquis vniuersi possit mouere chartas, quæ ex arbitrio hominum bonæ, aut malæ censentur, cum per se nihil significant, dubitatione dignum adèd est, ut facilius sit huius facti causam inuenire sine hoc fine, quàm cum illo, nam abique eo ad casum belle reduci potest, ut in constitutione nubium, & spargendo fabas, atque huiusmodi.

CAPVT XXI.

De timore in iactu.

Huius causa dubitare contingit, cur qui cum timore iaciunt aleas, vincuntur. An mens ipsa præfata mali; sed oportet nos liberare homines ab erroribus, hoc enim quantum possit credi verum esse, non tamen eo indigenus, cum causam habeamus manifestiorem. Nam ubi quis succumbere coepit, aduersante fortuna, timide per sepe aleas proficere solet; quod si fortuna aduersa perfructauerit, necesse est male cadere iactum, cum ergo timide proiciat, creditur male ob id cadere Aleam, cum tamen non ita sit; sed quia fortuna aduersatur eadè male Alea, & quia cadit Alea malè, vincitur; & quia vincitur timide Aleam iacit. Propterea cum timide Aleam iacere sic quartum in ordine, male cadere autem Aleam secundum quartum, non potest esse causa secundi, nec propria, nec communis, sed potius contrà. Non ergo timidus iactus si Alea sit æqualis, & non ex sententia collusoris arripit Aleas causa esse potest infelicitis nameti; secus autem accidere potest.

CAPVT XXII.

De diuisione Ludorum gemina.

Vidorum alij consistunt in Alea, id est, Leuente rei aperte, alij in chartis, id est, Leuente rei occultæ. Vtrumque genus distinetur, quoniam alij fortuna chartarum constant, ut fœnicus in Alea, & primaria, ac fluxus in chartis. Alij fortuna artem ludendi adiungunt, ut in Alea fricilli ludi in chartis, taro vicus, triumphas, & similes. Cum ergo necesse sit ludos constare fortunæ tantum, vel fortunæ, & arte, & verumque genus ex aperte, aut occultis, manifestum est, quòd lu-

dorum, qui fortuna constant, & non robore, vel agilitate corporis quatuor sunt prima genera.

CAPVT XXIII.

De ludis Chartarum, in quibus industria locus est.

Cum ergo in huiusmodi exercitiis industria in te incognita, necesse est, ut memoria earum, quas deposuimus, aut teximus, aut reliquimus, aliquid possit, in quibusdam autem plurimum, ut in trapola, Veneto, ludo. Hoc eximantur tria, quatuor, quinque, & sex puncta. In quatuor generibus sunt sexdecim, relinquuntur triginta sex. Dantur quinque post quatuor in duobus lusoribus sunt decem octo chartæ totidem in cumulo relinquuntur; si primo placeat, retinet, etsi secundo displicent, mutat, & nouem primas recipit superiores in cumulo, si placeat, & ipse suas retinet; si non commutat cum secundis cumulis; vides igitur quantum possit memoria, iudicio, scientia cauendi dolos, & securitate debita. Plures ergo dum satis bene memorantur, non fatis vitant caute dolos collusoris, aut non prudent ludum, aut timide nimis, vel quasi itacunde. Propterea cum in Saccente oppidum, me consulissem hoc ludo miram in modum delectabar; ex quo omnis boni initium habui. Namque industria effecti, ut omnium chartarum; quas deposuissem, memor semper essem. Ars verò in ludendo plurimum valet. Namque vltimam chartam, qui obicit, sex habet puncta, si eadem binarius sit, valet xxv, sex quoniam in vltimo: Decem quia cum sit minima, nisi sit sola, non potest non vinci: in vltimo verò duplicatur, ideo valet viginti, cui addito sex, valet viginis sex; si bis hoc contingat, scilicet, ut penultima sit binarius, & vltima, valet liij, scilicet singularæ xxvj. si autem tres binarij valent lxxviii, ter scilicet multiplicato xxvj, ut sint vltima penultima, ante penultima omnes binarij sunt, qui velint valere centum, & quatuor duplicato liij, sed non est rectum, sic enim oporteret, ut vltima valetet xxvj, penultima cum vltima lxxviii, & antepenultima cum reliquis duabus cccxxiv, quod nemo admittit, istiusmodi tamen constanti consuetudine, aut pactis, quemadmodum, & quòd binarius, si sit prima, ut etiam in reliquis, nec vincatur, quoniam eo genere chartarum caret collusor decem valet, apud aliquos tamen valet xij, Pedes valet puncta tria. Regina, vel Equus, quatuor, Rex quinque, punctum vnum vocant lunetam æque supernum in suo genere, vicitque Regem, & omnes alias chartas, valet sex, tres lunete ante ludum valet xij, tres binarij, & tres Reges, aut Equi, vel Regine, vel Pedites sex, nec oportet, nisi in lunetis dicere, quales sint; sed cum binario omnes nomine figurarum appellantur. Oportet autem tres esse similes, & vltius generis, ut tres binarij, vel tres Reges, nec est necesse, ut lunetæ, vel figuræ ab initio ludi appetantur, sed solum, antequam vltimæ ex illis tribus

Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.					Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.
Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.					Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.
Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.					Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta
Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta
Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.	Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.
Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.
Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.
Va a carte 4 2 al q̄dro di ostinatio ne e caua una car.	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta
Va a l'incontro ne la Croce e caua una carta	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.	Va a carte 4 0 al q̄dro de la peniten tia e caua una car.	Va a carte 3 8 al q̄dro de la discipli na e caua una car.	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta	Va a carte 4 6 al q̄dro del fastidio e caua una carta

Francesco Marcolino, *Le sorti intitolate giardino di pensieri*, Venetia, 1540, Tav. 45

Valier psal svůj dopis nějakých čtyřicet let po Trapolinově tragické smrti a již o něm nic nevěděl, neboť původ názvu hry odvozuje mylně. Tvrdí, že výměně karet z talónu za karty z ruky se říkalo trapolare, čemuž není důvod nevěřit. To slovo nepřekládáme, jen počesťujeme na trapolovat. Je však nanejvýš pochybné tvrdit, že odtud vzala hra své jméno a je naopak mnohem pravděpodobnější, že název pro výměnu byl odvozen z názvu hry. Slovo trapolare sice v benátštině existuje, ale těžko jeho význam chápat ve smyslu vyměnit. Rozhodně neexistuje v klasické ani humanistické latině nějaké slovo transpolare ve významu přetočit, které by bylo odvozováno od slova točna (polos), jak jsou

velmi pozdní novověká slova extrapolace a intrapolace. Odtud tedy benátské slovo pocházet nemůže a navíc má úplně jiné významy. Dokonce jsou dvě homonymní benátská slova. Jednak trapolare ve významu mačkat či muchlat, což by mohlo pocházet od řeckého τρᾶπέω ve významu tlačit, tížit, šlapat vinné hrozny. Pak druhým významem trapolare je chytit (do pasti), čapnout, ulovit, z toho pak nachytat, oklamat, podvádět. Těžko však vykládat výměnu karet jako mačkání, chytání nebo dokonce podvádění. Naopak považovat trappolu za past či příležitost k podvodu je v naprostém rozporu s jejím od počátku neměnným vnímáním jako hry počestné, důvtipné a dovolené. Je tedy nasnadě, že původ názvu hry je jiný, úctyhodnější.

Valier považuje trappolu ve své době již za obvyklou hru v Itálii (*ludus usilatus in Italia*). Používá pro karty poněkud neobvyklá slova, nazývá je kostkami (*aleæ*), vojáky (*milites*) či někdy i námi užívaným termínem obrázky (*sigilla*). Rozdílně oproti všem jiným počítá hlášky tři a čtyř es, přiznává pouze 12 a 24 bodů, oproti standardním 30 a 40 a nezná poslední dvě či tři šestadvacítky, nýbrž toliko jednu. Společně s Cardanem pak oba velebí trappolu jakožto hru, kde se plně uplatní intelekt, oba si hnuší hazard a oba se domnívají, že v sepsání pravidel našli vynikající příležitost zdokonalit se ve vědecké práci.

A nyní se již, trpělivý čtenáři, dočkáš odhalení záhady tajemného původce této znamenité hry. Je tedy nabíledni, že trappola byla sestavena pro studenty, aby cvičila jejich mysl a úsudek. A kdo jiný mohl být autorem tak mnoho užitečné kratochvíle než nějaký výborný učitel matematiky. A všechny cesty vedou do Padovy. Na padovské univerzitě studoval Cardano i Valier, který tam i přednášel. A v Padově také během akademického roku 1493 – 1494 přednášel snad nejvýznamnější matematik své doby františkánský kněz Luca Pacioli. Právě zde dokončil svou monumentální práci *Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*. Zvláštní význam má především poslední část, kde jako první formuloval myšlenku podvojného účetnictví, za pozornost stojí i třetí část, kde se velice obsírně zabývá teorií tzv. zlatého řezu. Z jeho prací však vyplývá, že se zabýval i teorií her, i když ji souborně neformuloval a je spíše roztroušena v jeho spisech. Pokud se týká hracích karet, zabýval se spíše jednoduchými kouzly, jak určit neznámou hodnotu karty, kterou si někdo vybral, šlo vždy o jednoduchý výpočet, jehož smysl zůstával ostatním mimo kouzelníka skrytý. Podrobně pečlivým studiem všech dostupných rukopisů i vydaných prací se matematickým hrám Pacioliho věnují Dario Bressanini a Silvia Toniato v recentní práci *I giochi matematici di Fra' Luca Pacioli* vydané v Bari roku 2011. Z této publikace však nevyplývá, že by Pacioli vůbec nějakou hru vymyslel nebo, že by ho karty zajímaly více než jako prostředky na cvičení aritmetiky. A konec konců Pacioli není Trapolin.

Pietro Trapolin, jehož jméno je někdy italizováno na Trapolino, častěji však latinizováno na Petrus Trapolinus pocházel ze šlechtické rodiny, která patří ke třem původním v městečku Vigodarzere. Nejstarší známý předek byl signore Henrico Trapela, který je připomínán k roku 1278. Náš Pietro se narodil manželům Francescovi a Marii roku 1451. Do klerikálního stavu vstoupil přijetím postřížin dne 13. března 1465, doktorát udělal 14. srpna 1472. A přednášet matematiku na padovské univerzitě začíná po Pacioliho odchodu v září 1494, tedy necelý rok předtím, kdy je Pietro de Medici přirovnán k hráči trappoly a asi šest let předtím, kdy karty na její hraní jsou označeny jako trapolinové (*trapolini*). Je pravda, že nemáme jediný důkaz, že by Pietro Trapolin byl autorem trappoly, nicméně výše uvedený nástin rané historie této hry tomu mnohými aspekty nasvědčuje. Jednak název hry, která má být vzornou volnočasovou aktivitou, by bylo nepatřičné odvozovat od slovesa trapolare, jehož významy pro tuto skutečnost kolísají v různem stupni nevhodnosti. Za druhé je nepravděpodobné, že by pro výměnu karet bylo vymyšleno zcela nové slovo odvozované z latinského polos (točna). Za třetí výraz trapolinos použitý ve statutech města Reggia jen stěží může pocházet ze slovesa trapolare, příp. ze slova trappola (past), je mnohem pravděpodobnější odvozen od jména Trapolin. Za čtvrté oba nejvýznamnější z prvních svědků o trappole, Cardano a Valier se s ní seznámili na univerzitě v Padově, kde před jejich působením učil Trapolin. A za páté ačkoliv Trapolin, pokud vůbec je znám, tak spíše jako filozof a lékař, přesto byl ceněn i jako výborný

*Duanalima aut si se rebent ut ut ab alijs sua
 dnoia mltibus ne pugnatur, quod est deturric
 condonant, mltis munitur decem. dnoia aut
 nouem, nouem octauis, octauis septimum,
 in surquas dnois prout, mltis tantu ipis
 dnois mltibus munitur. pugnatur prout
 dnois alter hunc in modum ut sigillatim
 dnois primu octaua dnois quaterat. quod si
 noue unum uideatur firma et uolentes ueluti
 mltibus quibus uideatur cu eisdem dnois
 mltibus sequitur pugnatur ipis pugnatur ut dnois
 sin aut mltibus int unum dnois dnois
 pugnatur mltibus mltibus et cum alijs esse dnois
 pugnatur quibus quibus dnois dnois dnois
 a quo dnois noue mltibus. si aut dnois
 in pugnatur dnois mltibus pugnatur mltibus
 pugnatur*

Ukázka Valierova rukopisu

matematik. V Padově byl mj. učitelem Mikuláše Koperníka. Jako matematika ho připomíná např. Thesaurus Antiquitatum et Historiarum Italiae, Lugundum, 1722 nebo ještě později Antonio Favaro, Le Matematiche nello Studio di Padova, Padova 1880.

Tedy dedukujeme, že Trapolin navázal na Pacioliho pokusy s kartami tak, že schopnost odhadnout neznámou kartu drženou někým jiným se snažil uplatnit v karetní hře. Došlo tedy k omezení počtu běžného balíčku karet na 36, aby se snížil počet karet ve hře a možnost odhadovat kartu protihráče byla reálná. Dále byl vymyšlen systém prozrazujících hlášek, které tento účel ještě více podporují a silné pozici početně nejnižší karty esa byla přidána podobná síla i doče, aby se síly jednotlivých karet vyrovnaly a nebyly některé příliš silné či slabé. Hra byla velice oblíbená a pro její důmyslnost byla s vděčností pojmenována po jejím neméně důmyslném tvůrci. Ten se však později stal obětí válečných událostí mezi císařem Maxmilianem I. a Benátskou republikou. Padovská univerzita spadala pod svrchovanost Serrenissimy a když Trapolin hájil akademické svobody proti politickému tlaku císaře na benátské školy, byl se svými dvěma kolegy přísně potrestán, protože jejich počínání bylo posouzeno jako rebélie. Filosof Pietro Trapolin a doktoři práv Antonio Francesco a Bertuccio Bagarotti byli císařskými vojsky dne 6. června 1509 jakožto „nebezpeční učitele“ (i Lettori pericolosi) na padovském náměstí oběšeni. A tím se uzavírá etymologický kruh protože Trapolin se vlastně dostal do pastí (a trappola). Trapolin jakožto státní nepřítel, válka trvala až do roku 1516, byl vymazán z paměti národa a zůstala po něm jen karetní hra. Do karmelitánské basiliky v Padově byl pohřben až v roce 1543, ale v té době už ho vlastně nikdo neznal, akorát výměně karet se říkalo trapolovat.

Z HISTORIE HRY TRAPPOLA

Jan Klobušický

Na následujících stránkách přinášíme unikátní soubor dokumentů, které doplňují a rozvíjejí článek Trappolu vymyslel Trapolin a ve svém souhrnu představují nejucelenější text o trapulírkách, kdykoli publikovaný v odborné karetní literatuře. Objev osoby „vynálezce“ trappoly je pak naprosto jedinečný a snahou Clubu sběratelů hracích karet bude seznámit s ním nejen české publikum, ale prezentovat jej i v mezinárodním měřítku. Českým čtenářům se dále poprvé dostávají do rukou i další primární prameny, přeložené do českého jazyka. Nejdříve jsou to již v předešlém článku zmíněné dva latinské texty a zcela nakonec pak překlad z němčiny pravidel Hundertspiel, což je další varianta trappolové sehrávky.

Většina příloh představuje pravidla české verze čili bulky. Ta měla trappolovou sehrávku se specifiky ve způsobu počítání a vyplácení výher. Významným požadavkem bylo trojí po sobě jdoucí vítězství k oprávnění brát bulku, tj. obsah misky s vloženými poplatky a sázkami. Nejznámější vydání pravidel „Trapulky do Bulky“ je druhé z roku 1822 přepracované Klicperou. Tomu předchází první anonymní z roku 1766, které však svou dikcí prozrazuje autora z řad studentů pražské univerzity. Následují vydání katolického kněze Antonína Švihlíka z roku 1839 a jakéhosi anonyma podepsaného Justin Lusor z roku 1842, která představují třetí a čtvrté, obě přepracovaná a zjevně bez vzájemné znalosti. Zřejmě je neznají nebo prostě nerespektují vydání Pichlovo z roku 1880, které je oproti jeho vydání z roku 1852 ve Společenském krasořečníku rozšířené, ani rakovnické vydání českých bulkařů z roku 1893. Stojí zde tedy šest dosti odlišných variant pravidel „Trapulky do Bulky“. Všechna jsou přepsána přesně podle původních předloh včetně případných chyb. Tato veršovaná pravidla pak vhodně doplňuje „Píseň o Maxlu“, což jsou veršovaná pravidla licitované verze trappoly.

Hráči trappoly, 2. pol. 17. století, olej na platně, 147 × 285 cm, Národní Galerie Slovinsko